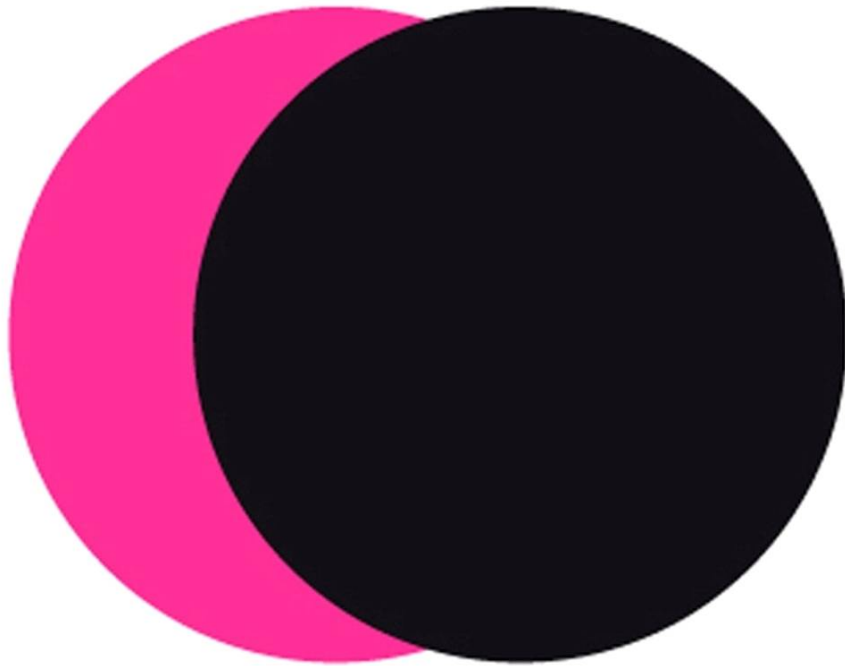

Lectoraat Cultureel Erfgoed

**Jaarverslag
2010**

Inhoud

Inleiding		3
Algemeen		3
Kenniskring		4
Reinwardt Memorial Lecture		5
Relatie Lectoraat - Reinwardt Academie		5
ErfgoedArena		6
Onderzoek		7
Verzamelen en participatie		8
Integrale en geïntegreerde benaderingen		10
Netwerken		12
Nationale contacten		13
Internationale contacten		14
Functies		15
Bijeenkomsten		17
Publicaties		24
Bijlage 1	Onderzoek binnen de Reinwardt Academie: afstudeerprojecten	27
Bijlage 2	Grondig integraal en geïntegreerd	35
Bijlage 3	Makelaars zijn wij allen	43
Bijlage 4	Kunst en erfgoed	49
Bijlage 5	Pilotonderzoek naar toepasbaarheid meetinstrument Generic Learning Outcomes in Nederlandse context	53
Bijlage 6	Promotieonderzoek Léontine Meijer-van Mensch	69

Inleiding

Het Lectoraat, zoals per 1 november 2006 ingesteld conform de SKO-regeling, liep op 1 november 2010 af. Hoewel de huidige lector middels een tijdelijk contract nog tot 1 augustus 2011 zal aanblijven (zie onder), markeert dit jaarverslag het einde van de “officiële” termijn. In de loop van het voorjaar van 2011 zal in publicaties en enkele interne rapporten de balans worden opgemaakt van vier jaar Lectoraat Cultureel Erfgoed. Net als bij voorgaande jaarverslagen zal ook in dit jaarverslag het accent liggen op de beschrijving van de activiteiten van Lectoraat en Kenniskring. Voor de resultaten zij verwezen naar de publicaties en rapporten die in de loop van 2011 zullen verschijnen.

Algemeen

Zowel de directie van de academie als het College van Bestuur willen het Lectoraat continueren. Dat is ook het uitgangspunt in het (concept) Beleidsplan 2010-2014 van de Reinwardt Academie. De financiële randvoorwaarden zijn echter nog onduidelijk. Door de langdurige interim-situatie betreffende de directie is een goede gedachtevorming rond de toekomst van het Lectoraat achterwege gebleven. Vooralsnog is afgesproken dat de huidige lector nog tot 1 augustus 2011 aanblijft. In het komende jaar zal een nieuwe, meer SMART geformuleerde, invulling voor het Lectoraat van na 2011 moeten worden ontwikkeld. Hierbij zal de Programmaraad een belangrijke rol spelen. De gedachte is dat na werving in het voorjaar de nieuwe lector per 1 augustus in dienst zou kunnen treden.

Het initiële werkplan van het Lectoraat, zoals neergelegd in de aanvraag en uitgewerkt in een werkplan voor de Kenniskring, was ambitieus, misschien wel te ambitieus. De doelstellingen waren algemeen geformuleerd zonder heldere definities van de te bereiken resultaten. Al werkend, vooral in interactie met onderwijs en werkveld, vormden zich een paar “krachtlijnen” in het activiteitenprogramma, d.w.z. thema’s waarmee het Lectoraat (en daarmee de Reinwardt Academie) zich nationaal en internationaal onderscheidt. Deze thema’s geven de academie een “natuurlijk” erfgoedbreed profiel zonder een geforceerde koppeling met de traditionele erfgoedsectoren. Liever dus de grootste gemene deler dan het kleinste gemene veelvoud.

In het eindrapport van de eerste lectoraatsperiode (2006-2010) zullen de thema’s uitgewerkt worden. Het gaat o.a. om het proces van betekenisgeving, participatie van “source communities” en andere stakeholders, en het werken in erfgoedgemeenschappen (netwerken van professionals en andere betrokkenen). Binnen het lectoraat zijn deze thema’s vooral onderzocht in relatie tot erfgoed dat zich nog geen vaste plek heeft verworven binnen de traditionele institutionele infrastructuur (zoals mobiel erfgoed, slavenerfgoed en immaterieel erfgoed). Andere thema’s zijn kwaliteit en effectmeting (met name rond het werken met publieksgroepen) en de gebiedsgebonden integratie van erfgoedbenaderingen (culturele biografie).

Geleidelijk worden deze thema’s opgenomen in de onderwijsprogramma’s. Van een verankering van de thema’s in het curriculum is echter nog geen sprake. Het komende jaar zal in het teken staan van een duurzame verankering van de kernthema’s van het Lectoraat, onder meer door het ontwikkelen van docentgerichte activiteiten. De ambitie van het Lectoraat is

om met alle mogelijke betrokkenen rond de kernthema's een inhoudelijke en organisatorische infrastructuur te ontwikkelen waarmee de Reinwardt Academie zich naar het werkveld toe kan profileren als kenniscentrum. In 2011 bestaat de academie 35 jaar. De viering van dit jubileum zou mooi gebruikt kunnen worden als afronding van de eerste oriënterende fase van het Lectoraat.

De lector ging per 1 maart met prepensioen voor het docentdeel van zijn aanstelling.¹ Enerzijds gaf dat meer ruimte om aandacht te geven van de afronding van de verschillende projecten van het Lectoraat, anderzijds betekende de nieuwe situatie ook een minder directe betrokkenheid bij onderwijs en management. De nieuwe situatie leidde ook tot onduidelijkheid in de relatie tussen lector, directeur en studieleiders betreffende de invulling van het takenpakket van de bij de Kenniskring betrokken docent-onderzoekers. Gedachtevorming daaromtrent loopt nog. Het groeiend aantal bijeenkomsten die door - of onder verantwoordelijkheid van - het Lectoraat werden georganiseerd, gaf daarnaast aanleiding om nog eens goed te kijken naar de logistiek van de voorbereiding. Met name waren er problemen rond het versturen van uitnodigingen. De voorbereidingen van de maandelijkse ErfgoedArena lopen inmiddels soepel. Een duidelijk draaiboek geeft houvast.

Kenniskring

De Kenniskring kwam regelmatig bijeen. Geleidelijk is deelname aan de bijeenkomsten minder exclusief voorbehouden aan de "betaalde" docent-onderzoekers. Dit beleid zal in het komende jaar worden voortgezet. Prof. Ad de Jong (bijzonder hoogleraar Nederlandse cultuurgeschiedenis, in het bijzonder de studie der voorwerpen, UvA) heeft inmiddels toegezegd aan de bijeenkomsten van de Kenniskring deel te willen nemen. Twee externe leden van de Kenniskring werden in de loop van het verslagjaar benoemd tot hoogleraar: Theo Thomassen (Hoogleraar Archiefwetenschap, UvA) en Rob van der Laarse (Hoogleraar Erfgoed van de Tweede Wereldoorlog, VU).

- 22 jan. Gast Marieke van der Duin. Naar aanleiding van de masterscriptie van Marieke van der Duin betreffende Foucault's ideeën over hétérotopie werd van gedachten gewisseld over de betekenis van "de plek" bij betekenisgeving.
- 19 febr. Naar aanleiding van het verslag van een FARO bijeenkomst te Tongeren werd gediscussieerd over het "participatie-paradigma" in de erfgoedtheorie- en praktijk.²
- 19 maart Gast Mario Jellema. Thema van de discussie was "culturele biografie" als samenbrengend kader voor het kijken naar erfgoed, met name in het onderwijs.
- 16 april Aan de hand van een tekst van Léontine Meijer en Peter van Mensch werd gesproken over immaterieel erfgoed.
- 25 juni Gasten Philipp Schorch, Marieke van der Duin en Mario Jellema. Met Philipp Schorch werd gesproken over zijn promotie-onderzoek betreffende de beleving van tentoonstellingen, met name met het oog op een interculturele dialoog. Schorch is medewerker van het Museum of New Zealand Te Papa Tongarewa en werkt aan een promotieonderzoek bij de Victoria University of Wellington.

¹ Dat betekende een beëindiging van de leiding van het International Master Degree Programme in Museology en tevens een beëindiging van het lidmaatschap van het Management Team. De Lector was course-director van het masterprogramma van februari 1998 tot maart 2010, met een onderbreking van 2001-2005. Hij was onafgebroken lid van het Management Team sinds 2001.

² Zie Bijlage 2.

Op 9 juli werd een speciale bijeenkomst van de Kenniskring georganiseerd om met Kenniskringlid Riemer Knoop van gedachten te wisselen over zijn reis door Zuidoost Azië. Voor deze bijeenkomst waren ook docenten van de academie uitgenodigd, een uitnodiging waarvan uiteindelijk slechts een tweetal docenten (Martijn de Ruijter en Marieke van der Duin) gebruik maakten. De discussie spitste zich toe op het begrip “culturele waarde(n)”.

Door een samenloop van omstandigheden kon na de zomerperiode de Kenniskring niet meer vòòr 1 november bijeenkomen, maar het voornemen is om in de komende maanden – zo mogelijk maandelijks – weer bijeenkomsten te organiseren.

Reinwardt Memorial Lecture

De derde Reinwardt Memorial Lecture (3 juni) werd verzorgd door Rob van der Laarse, universitair hoofddocent Algemene Cultuurwetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam (en lid van de Kenniskring Cultureel Erfgoed). Het onderwerp van zijn lezing was de oorlog als ‘beleving’, waarbij het in het bijzonder ging over het erfgoed van de oorlog: de trauma’s en de herinneringen. De tekst van de lezing zal in de loop van 2011 als boekje beschikbaar worden gesteld.

Relatie Lectoraat – Reinwardt Academie

Op verzoek van de interim-directeur schreef de lector een concept-versie van het Beleidsplan 2010-2014 voor de Reinwardt Academie. Het concept werd besproken door het Management Team, de personeelsvergadering, de Commissie van Advies en de Facultaire Medezeggenschapsraad. De voltooiing van het document zal een taak zijn van de nieuwe directeur.

Samen met de voorzitters van de Programmaraad en de Examencommissie heeft de Lector Cultureel Erfgoed het idee ontwikkeld om een aantal “onderzoeksvelden” (voorlopige term) te definiëren. Het gaat om thema’s die op termijn leidend zouden kunnen zijn voor de gehele onderzoekspraktijk binnen de Reinwardt Academie. Dat wil zeggen dat de onderzoeksvelden gelden voor zowel het Lectoraat (en Kenniskring) en beide onderwijsprogramma’s (bachelor en master). Wat betreft de onderwijsprogramma’s wordt daarbij in eerste instantie gedacht aan het structureren van de afstudeerprojecten, maar in tweede instantie zouden de onderzoeksvelden ook als een rode draad door het hele curriculum kunnen lopen (overigens met behoud van de huidige vorm en inhoud van de programma’s). De onderzoeksvelden geven de mogelijkheid aan te haken bij onderzoeks-projecten van andere onderwijsinstellingen, kennisinstututen, sectorinstututen en branche-organisaties. Zij geven ook de mogelijkheid in te spelen op concrete behoeftes van erfgoedinstellingen.³

De gedefinieerde onderzoeksvelden zijn:

- 1 Duurzaamheid
- 2 Communicatie in een veranderende samenleving
- 3 Betekenisgeving

³ Het voorstel is opgenomen als Bijlage 1.

Het Management Team is in zijn vergadering van 29 juni akkoord gegaan met het idee. De Programmaraad zal zich bezig houden met de concretisering. Bij de presentatie van de thema's aan de vierdejaarsstudenten en de begeleiding van de onderzoeksprojecten zal het Lectoraat een belangrijke rol spelen. In het Onderzoeksplan 2010-2014 van het Lectoraat zal het voorstel verder worden uitgewerkt.

Er was een nauwe relatie tussen de thema's van het masterprogramma en de thema's van het Lectoraat, mede door de deelname van de kerndocenten van het masterprogramma aan de Kenniskring. Een groot aantal activiteiten is te beschouwen als gezamenlijk initiatief, met als voornaamste doelstelling studenten actief te betrekken bij de (inter)nationale discours over professionalisme en betekenisgeving. Voorbeelden zijn:

- 1 De Stichting Inter-Actions en het MINOM-congres (zie onder).
- 2 Het slavernij-project en het congres "Public History and Collective Memory: Representation of Slavery Museums, Memorials and Monuments in the 21st Century" (zie onder).
- 3 Het "participative collecting" project (zie onder).

ErfgoedArena

De volgende ErfgoedArena's vonden plaats:

20 jan.	Toerisme: zegen of vloek voor het erfgoed?
17 febr.	Illegale kunsthandel en het Unesco Verdrag. Is Nederland in staat om naar behoren dit verdrag uit te voeren?
17 maart	De moraal van het verhaal. Hoe zet je 'ongemakkelijk erfgoed' in de schijnwerpers?
21 april	Welke lobby voert u? Over de strategische beïnvloeding van de sector
12 mei	Gedurfd verzamelen: what about now? (in het Joods Historisch Museum)
22 sept.	Herbestemmen tot welke prijs? Over de voorwaarden voor succesvolle herontwikkeling van monumenten
3 nov.	Tot welke prijs? Over de betekenis en waarde van professionele prijzen
1 dec.	Economisch erfgoed. Over financiële facts & figures van cultureel erfgoed

Léontine Meijer is samen met Astrid Weij (Erfgoed Nederland) de vaste discussieleider. Beide discussieleiders werden in staat gesteld om een cursus debattechniek te volgen, o.l.v. Peter van der Geer. In de loop van het jaar werd een programmaraad ingesteld onder voorzitterschap van Aline Knip (Erfgoed Nederland). Deze raad bepaalt de maandelijkse thema's. Vanuit de Reinwardt Academie hebben Ruben Smit, Marjan Otter en Gerdie Borghuis zitting in deze raad.

Susan van 't Slot-Koolman evalueerde de Arena's van het seizoen 2009-2010 via een schriftelijke enquête onder honderd deelnemers. Over het algemeen bleek men tevreden over de frequentie, de onderwerpkeuze, de sprekers, de discussieleiding en de organisatie. Met een 7,6 (op een schaal van 1-10) was de arena van 17 febr. (Illegale kunsthandel) de best gewaardeerde bijeenkomst. De arena van 17 maart (Ongemakkelijk erfgoed) scoorde het laagst: 5,8. Over de locatie was men alleszins tevreden. Wellicht had dat mede te maken met het feit dat 85 % van de respondenten uit de Randstad afkomstig was. De verslagen werd door

60 % van de geënquêteerden gelezen. Men bleek weinig behoefte te hebben aan aanvullende achtergrondinformatie. De belangrijkste reden om de bijeenkomsten te bezoeken bleek interesse in het onderwerp. Dit gold voor 90 % van de respondenten. Netwerken en opdoen van ideeën waren belangrijke bijkomende redenen (genoemd door resp. 62 % en 36 %). Belangstelling voor de sprekers bleek geen doorslaggevende reden om te komen (30 %).

Het is jammer dat Erfgoed Nederland geen mogelijkheid meer zag om een verslag van de bijeenkomsten te laten maken.

Onderzoek

Jan Sas, Paula dos Santos en Léontine Meijer werkten verder aan hun proefschrift. Léontine Meijer kreeg vanuit de AHK een promotievoucher toegekend waardoor zij vanaf 1 jan. 2011 voor drie dagen in de week is vrijgesteld voor het doen van onderzoek (zie Bijlage 6). Paula dos Santos verbleef geruime tijd in Brazilië in verband met veldonderzoek.⁴ Gedurende haar aanwezigheid in Brazilië gaf zij ook een aantal gastcolleges en nam zij actief deel aan bijeenkomsten.⁵ Léontine Meijer nam in het kader van haar promotie-onderzoek deel aan de 34th Annual Conference van de German Studies Association (San Francisco, 8-10 oktober). Zij trad op als “commentator” bij de sessie “Taking stock of the GDR: The GDR belongs in the museum. Collection and presentation of GDR history after 1990”.

Ruben Smit werkte verder aan de voorbereiding van de proefprojecten waarin de toepasbaarheid van de Generic Learning Outcomes, zoals ontwikkeld door de Museums Libraries and Archives Council (zie Bijlage 5). Inmiddels is ook Kenniskringlid Jan Sas sterk betrokken geraakt bij het project. De Mondriaan Stichting bleek bereid het project financieel te ondersteunen voor een bedrag van 9.000 euro. Mede hierdoor was het mogelijk dat Ruben Smit en Jan Sas samen een bezoek brachten aan Londen en Leicester om met de Museums, Libraries and Archives Council en het Research Centre for Museums and Galleries te spreken over de Britse ervaringen (6-7 juli).

Op 17 juni werd een bijeenkomst gehouden met afdelingshoofden Educatie/Communicatie van enkele Nederlandse musea ter voorbereiding van een congres op 9 september. Tijdens deze bijeenkomst bleek andermaal dat de woorden 'leren' en 'educatie' in de museale - of erfgoedbrede context problematisch zijn. “Ze refereren kennelijk nog steeds aan opgeheven vingertjes of andere betweterigheid, achterhaalde museumdidactiek of lawaaiige schoolklasjes. Nu links en rechts de klassieke dichotomie tussen hard-core educatie en steil conservatorendom geslecht lijkt, is het in de praktijk toch nog vaak lastig om de breedste zin van het woord ‘leren’ helder en positief uit de doeken te doen. En dat terwijl de publieksgerichtheid van musea en andere erfgoedinstellingen essentiëler is dan ooit!” (Ruben Smit).

Op 9 september vond de expertmeeting plaats met vertegenwoordigers van musea en enkele docenten en studenten van bachelor- en masterprogramma, alsmede enkele studenten van andere opleidingen. Sprekers waren Sue Wilkinson, Director of Policy van de Museums, Libraries and Archives Council, dat in de UK het initiatief nam voor het onderzoek naar Learning Outcomes, Jocelyn Dodd, Director Research Centre for Museums and Galleries van Leicester University dat het onderzoek naar de GLO's in de UK begeleidde, en Samantha

⁴ Zie haar planning in Bijlage 1 van het Jaarverslag 2009.

⁵ Zie lijst van activiteiten aan het einde van dit verslag.

Heywood, Director of Learning & Interpretation van het Imperial War Museum, die vanaf het begin (2002) betrokken was bij de ontwikkeling van Learning Outcomes. De discussie werd geleid door Léontine Meijer.

In samenspraak met Jan Sas werd een pre-pilot vormgegeven die door Masterstudente Davida de Hond in november is gestart. De eerste metingen die zij verrichtte in het Nationale Watermuseum te Arnhem waren zeer bemoedigend. In september/oktober vond de selectie plaats van vierde jaarsstudenten die de pilot van het GLO-project gaan uitvoeren.⁶ Met deze groep is ter voorbereiding op de pilot een discussie en trainingsserie begonnen. Het Nordic Centre of Heritage Learning te Zweden start een Europees GLO-project. Middels bemiddeling van het RCMG te Leicester werd het Lectoraat Erfgoededucatie benaderd om te participeren. De eerste lijnen zijn uitgezet en de de Reinwardt Academie heeft haar potentiële interesse uitgesproken.

Tijdens Digitaal Erfgoed-conferentie “Alles is educatie” (8 dec.) gaf Ruben Smit een lezing over het idee achter *Generic Learning Outcomes* en de opzet van de pilot. Dit in samenspraak met Carla van Boxtel (Erasmus Universiteit) die een toelichting verzorgde over haar onderzoek naar de effecten van erfgoededucatie

Verzamelen en participatie

Het thema Verzamelen drong zich steeds nadrukkelijker op als een van de centrale thema's van het Lectoraat. De lector en Léontine Meijer waren betrokken bij de oprichting van het International Committee for Collecting van de International Council of Museums, respectievelijk als voorzitter en als bestuurslid. Gezamenlijk schreven zij een theoretisch kader voor de activiteiten van dit comité.⁷

Mede naar aanleiding van de ervaringen met projecten in Zoetermeer en Düsseldorf (zie de jaarverslagen 2008 en 2009) werd veel aandacht besteed aan “participatief verzamelen” als deel van een opkomend “participatie paradigma” in erfgoedtheorie en –praktijk. Het project met het Stadtmuseum Düsseldorf werd op 3 februari afgesloten. Tijdens de laatste bijeenkomst gaf Léontine Meijer voor de deelnemers een lezing over museale ethiek. Reinwardt-student Jan-Peter Bartels evalueerde het project in het kader van zijn afstuderen.⁸ Publicaties van Léontine Meijer naar aanleiding van de ervaringen in Düsseldorf en Zoetermeer leidden tot uitnodigingen van het Bezirksmuseum Friedrichshain-Kreuzberg (Berlijn) en het Technisches Museum te Wenen om gezamenlijk na te denken over het ontwikkelen van participatieve projecten. Uiteindelijk bleek het project in Wenen niet realiseerbaar. Met het Bezirksmuseum Friedrichshain-Kreuzberg worden verdere gesprekken gevoerd. Met ondersteuning van een Erasmus-Socrates overeenkomst zullen hier ook studenten bij betrokken worden.

Kennismaking met het recente werk van de archeoloog Michael Shanks tijdens het symposium “Grondig vernieuwd”, georganiseerd door FARO te Tongeren op 16 februari (zie

⁶ Het betreft de studenten Annegeer Bierling, Sarah Punselie, Willeke Rodenhuis, Aurelie Ruhe, Marlieke Visser, Kim Zwart

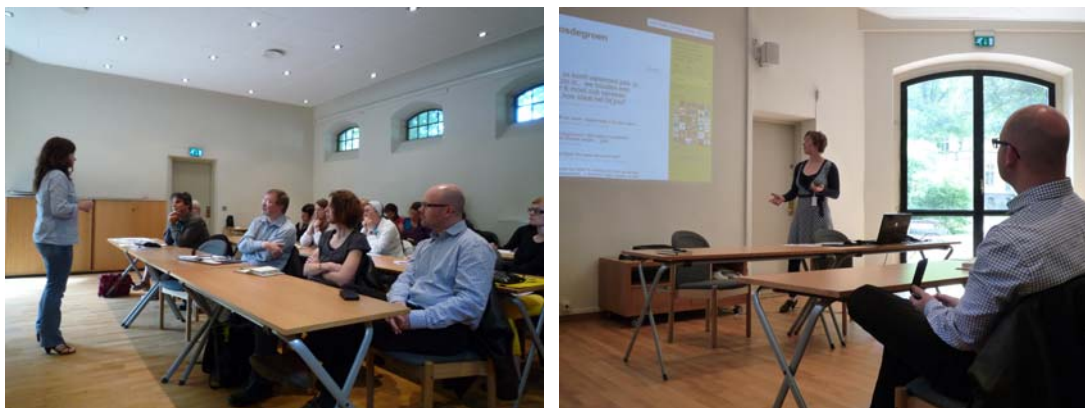
⁷ Peter van Mensch and Léontine Meijer-van Mensch, ‘Collecting as intangible heritage’, *Collectingnet* 2010 (9): 2-4.

⁸ Zie o.a. Léontine Meijer-van Mensch & Hans-Peter Bartels, 'The City Museum Düsseldorf and the participation paradigm', *Collectingnet* 2010 (9): 9-11.

Bijlage 2), leidde tot een verdere gedachtebepaling over de betekenis van participatie in andere erfgoedsectoren. Het verslag was thema van een discussie binnen de Kenniskring op 19 februari (zie boven). Op 18 juni werd door de Lector, Léontine Meijer en Reinwardtstudent Roos de Groen voor medewerkers van het Nordiska Museet en enkele andere musea in Stockholm een lezing gegeven over de Reinwardt Academie en het nieuwe verzamelen.⁹ Participatie was ook een van de thema's van het MINOM congres dat in juni in de academie werd gehouden (zie onder).

Masterstudenten deden in het kader van de module Collection Development met ICN-medewerker Arjen Kok een workshop over “Participative collecting”. Het thema was “families as source communities”. De werkstukken werden via het internet toegankelijk gemaakt.¹⁰ Arjen Kok rapporteerde over de workshop in *Collectingnet*.¹¹

Verzamelen is een bijzondere vorm van (of eventueel een gevolg van) betekenisgeving. Wanneer in het kader van het Lectoraat over verzamelen wordt gesproken, gaat het in de eerste plaats om de parameters van het proces van betekenisgeving. Daarbij wordt enerzijds aandacht besteed aan het “participatie paradigma” en anderzijds aan de relatie tussen de verschillende erfgoedtradities. Bij het laatste aandachtspunt speelt de methode *Significance 2.0* een belangrijke rol (zie Jaarverslag 2009). De lector en Léontine Meijer waren aanwezig bij een door het ICN georganiseerd seminar met Victoria Bullock die als medewerkster van de Collections Council of Australia een belangrijke bijdrage leverde aan ontwikkeling van dit model. Victoria Bullock zal later in 2011 spelen in enkele workshops die door ICN en Reinwardt Academie georganiseerd zullen worden voor het werkveld en medewerkers en studenten van de academie.

Kenniskringlid Léontine Meijer en Reinwardtstudente Roos de Groen tijdens het seminar in het Nordiska Museet, Stockholm (foto's Peter van Mensch).

Donderdag 16 september meldde *RTL Nieuws* dat het Apeldoornse museum CODA het plan heeft de Suzuki, waarmee Karst Tates op Koninginnedag 2009 een aanslag op de Koninklijke familie wilde plegen, tentoon te stellen. Een week later verschoof de aandacht naar het

⁹ Roos de Groen was een derdejaars bachelorstudent die in het Nordiska Museet stage liep bij SAMDOK.

¹⁰ http://www.scribd.com/users/Collectiewijzer/document_collections onder de titel “Participative Collecting Family History”.

¹¹ Arjen Kok, ‘The New Collecting in The Netherlands and a workshop at the Reinwardt Academy’, *Collectingnet* 2010 (9): 11-12.

voornemen van het Rijksmuseum om het pistool waarmee Pim Fortuyn werd doodgeschoten, te verwerven voor de nieuwe presentatie. De lector werd in dit verband verschillende malen geïnterviewd.¹² Een en ander leidde tot een beschouwing over de dilemma's van eigentijds verzamelen in het e-mail tijdschrift van het International Committee for Collecting.¹³

Wat betreft “nieuw erfgoed” zal in het eindverslag ook aandacht moeten worden besteed aan vormgevings-erfgoed, naar aanleiding van de door de Premisela Stichting aangezwengelde discussie. Daarnaast zal er aandacht zijn voor erfgoed van de Tweede Wereldoorlog. Uit de *Reinwardt Memorial Lecture 2010* van Rob van der Laarse blijkt dat het erfgoed van de Tweede Wereldoorlog theoretisch van belang is omdat dit erfgoed zich op de grens bevindt van “oud erfgoed” en “nieuw erfgoed” waar persoonlijke herinneringen gemengd zijn met geïnstitutionaliseerde collectieve herinnering. Juist in zo'n situatie komen de dilemma's van toe-eigening, vermarkting en “destinisation” scherp naar voren. De actualiteit van het erfgoed van de Tweede Wereldoorlog kwam naar voren in een gedachtenwisseling van de lector en Léontine Meijer met Dr Kees Ribbens (NIOD) over toekomstige ontwikkelingen binnen de groep van oorlogs- en verzetsmusea in het kader van het NWO onderzoeksproject “Toekomst van het oorlogserfgoed”. Het NIOD fungeert als Centraal Erfgoedpunt WO II.¹⁴

Integrale en geïntegreerde benaderingen

Geleidelijk vormt zich een interpretatie van de ontwikkeling van het professioneel omgaan met erfgoed vanuit een integraal, d.w.z. erfgoedbreed perspectief. Deze ontwikkeling was thema van een gastcollege van de lector voor de Studiengang Schutz Europäischer Kulturgüter van de Europa Universität Viadrina te Šlubice (Polen) op 11 oktober. Dit gastcollege zal worden uitgewerkt tot een publicatie.

De aandacht voor het bestuderen en vergelijken van verschillende erfgoedtradities is geleidelijk verschoven naar aandacht voor erfgoed dat moeilijk past binnen de traditionele sectorale opsplitsing van het erfgoedveld. In de loop van de eerste helft van 2010 werd in dit verband verder nagedacht over het organiseren van de zorg voor mobiel erfgoed. Léontine Meijer leidde op 25 mei een expertmeeting georganiseerd door de Stichting Mobiele Collectie Nederland. Deze expertmeeting was een voorbereiding van een nationaal symposium over het

¹² Zie *NRC-Handelsblad* 24-09-2010, *De Gelderlander* 24-09-2010 en *Tubantia* 24-09-2010. De lector was op 17 sept. live te horen via CAMPUSRADIO, een radioprogramma van de School voor de Journalistiek (zie <http://typo3.ivm.hu.nl/index.php?id=6666>)

¹³ Peter van Mensch, “Against all norms and values”. Dilemmas of collecting controversial contemporary objects’, *COMCOL Newsletter* 2010 (1) / *Collectingnet* 2010 (11): 3-5.

¹⁴ De afgelopen jaren zijn door het Ministerie van VWS ongeveer 200 projecten met betrekking tot het erfgoed van de Tweede Wereldoorlog gefinancierd. Deze financiering is thans afgelopen, maar het [VWS-programma Erfgoed van de Oorlog](#) krijgt een opvolger in het Centraal Erfgoedpunt WO II. Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport Ab Klink maakte op 29 juni 2010 bekend dat dit punt bij het NIOD zal worden ondergebracht. Het instituut krijgt de opdracht de resultaten van het Centraal Erfgoed van de Oorlog-programma te beheren en verder te ontwikkelen. Belangrijke doelstellingen voor het Centraal Erfgoedpunt WOII zijn het realiseren van randvoorwaarden voor een digitaal duurzame opslag, het optimaal online ter beschikking stellen van de omvangrijke digitale collecties en de gebruiksmogelijkheden van dit materiaal vergroten. Ook het fungeren als platform voor kennis, contacten en samenwerkingsverbanden waar het gaat om ‘oorlogserfgoed’ wordt een belangrijke taak voor het Erfgoedpunt. Het Nationaal Archief en het Nationaal Comité 4 en 5 mei worden vaste partners van het Centraal Erfgoedpunt. <http://www.niod.knaw.nl/actueel/default.asp?ID=678>

Nationaal Register Mobiel Erfgoed dat in de loop van 2011 gehouden zal worden in de Reinwardt Academie.¹⁵

Met de Stichting Computer Erfgoed Nederland wordt gesproken over een vervolg op het congres van 11 februari 2009 (zie Jaarverslag 2009). Tijdens deze vervolgbijeenkomst (mei 2011) zal onderzocht worden in hoeverre het idee van erfgoedgemeenschap bruikbaar is als organisatievorm voor de stichting.

Een ander thema dat in dit kader aandacht vroeg was de omgang met het slavernij-verleden. Léontine Meijer leidde op 30 juni het slotdebat van het congres “Public History and Collective Memory: Representation of Slavery Museums, Memorials and Monuments in the 21st Century”, georganiseerd door het NINSEE. Aan deze bijeenkomst namen enkele studenten en oud-studenten van zowel het bachelor- als het masterprogramma deel.

Ook immaterieel erfgoed kreeg aandacht. Er werden over dit onderwerp verschillende artikelen geschreven die in het najaar zullen worden gepubliceerd. Paula dos Santos gaf voor de Baltic Museology School een cursus over Intangible Heritage and Museums (14-18 juni).

Expertmeeting Stichting Mobiele Collectie Nederland (25 mei). Op de rechter foto discussie-leidster Léontine Meijer met naast haar Jaap Nieweg, voorzitter MCN. Foto's: Max Popma.

Tijdens het symposium “City Museums on the Move” (zie onder) werd nadrukkelijk aandacht besteed aan de plek van musea in een breder perspectief van *in situ* en *ex situ* beheer van erfgoed, gerelateerd aan de rol van lokale gemeenschappen in dit beheer. In het symposium kwamen daarmee drie belangrijke aandachtspunten van het lectoraat aan de orde:

- 1 een breed (integraal en geïntegreerd) perspectief op erfgoed,
- 2 de culturele biografie als kader dat samenhang geeft (“topographical turn”),
- 3 participatie (“co-creation”).

In de tweede helft van 2010 werden door de Lector enkele studiebezoeken gebracht aan industriemusea en industriële monumenten in Nederland en Duitsland (Ruhrgebied). Directe aanleiding was een lezing voor Erfgoed Brabant.¹⁶ De bezoeken vormden een uitbreiding en actualisering van eerder onderzoek.¹⁷ Industrieel erfgoed is een van de eerste erfgoedsectoren

¹⁵ Zie verslag http://www.mobiel-erfgoed.nl/kolom2_meer_symposium_expmeet.htm De voorgenomen bijeenkomst van 25 september kon geen doorgang vinden.

¹⁶ “Het behoud van ontwikkeling. Een korte geschiedenis van het institutioneel verzamelen van techniek en industrie” (Brabantse Erfgoed Biënnale, Erfgoed Brabant/Vlisco Museum, Helmond, 23 sept 2010)

¹⁷ Zie: Peter van Mensch, 'Een restauratiefilosofie voor roerend industrieel erfgoed', in S. van Genuchten red., *Lood om Oud IJzer. Congresverslag* (Zwolle 1997) 7-14; Peter van Mensch, 'Tussen object en samenleving. 25 Jaar musea van natuurwetenschap en techniek in Nederland', *Gewina* 23, 2000, (3): 193-206; Peter van

waar gezocht werd naar nieuwe manieren om het beheer te organiseren. Een belangrijke rol speelt daarbij de “sense of place”. Met het Werelderfgoed Zollverein (Essen) als uitgangspunt vormden de bezoeken daarmee ook een aanvulling op een van de hoofdthema’s van het lectoraat: de culturele biografie van de plek. Daar door heen loopt ook het thema “kunst en erfgoed”.¹⁸

Netwerken

De lector was betrokken bij een aantal bijeenkomsten over professionaliteit. De discussie over het profiel van erfgoedprofessionals is urgent geworden sinds de opkomst van het “participatie paradigma”. De lector was bijvoorbeeld op 18 mei de afsluitende spreker op een congres van FARO. Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed te Kortrijk (zie Bijlage 3). Het thema stond ook centraal in lezingen die werden gehouden voor museumprofessionals en museologiestudenten in Zagreb (25-26 mei).

Deels in samenhang met de veranderende relatie tussen professionals en andere stakeholders lijkt de wijze waarop de professie zich organiseert te veranderen. Het trefwoord is “netwerk”. Paula dos Santos sprak tijdens een seminar in Recife (Brazilië) over musea en de “network society” (20-21 mei). Zij organiseerde ook het MINOM congres waar het werken in professionele netwerken één van de centrale thema’s was (zie onder). Het Lectoraat maakt zich sterk voor de uitwerking van het model van “heritage community” zoals geïntroduceerd in de *Conventie van Faro* (2005) van de Raad van Europa. Dit model is voorbeeld van de opkomst van de netwerkgedachte in het erfgoedveld. Overall ontstaan “communities of practice”, door Nancy Proctor ook wel aangeduid als “communities of passion”.¹⁹

Over het erfgoedgemeenschap-model werd gesproken met de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, de Stichting Mobiele Collectie Nederland en de Stichting Computer Erfgoed Nederland. Het is de intentie van het Lectoraat dit model in Nederland (en daar buiten) breed onder de aandacht te brengen.

Het Lectoraat speelde een rol bij de oprichting van de Stichting Inter-Actions. De stichting heeft ten doel “het tot stand brengen en in stand houden van een internationaal netwerk van personen dat zich richt op het faciliteren, stimuleren en ondersteunen van erfgoed-medewerkers en –instellingen die met en voor erfgoed en ontwikkeling werken. De stichting zet zich met name in voor initiatieven die opkomen vanuit plaatselijke gemeenschappen en zich richten op erfgoed en ontwikkeling in brede zin”. De stichting is voortgekomen uit een workshop van het masterprogramma 2008-2009, naar aanleiding van een opdracht tot herpositionering van de website www.interactions-online.com. De website was het initiatief van Hugues de Varine, een van de meest gerenommeerde deskundigen op het gebied van erfgoed en ontwikkeling. De Varine is secretaris van het bestuur van de nieuwe stichting. Verder zijn drie masterstudenten lid van het bestuur Kenniskringlid Paula dos Santos is ook lid van het bestuur. De lector is voorzitter. Hoewel de stichting financieel en organisatorisch los staat van de Reinwardt Academie is sprake van een grote betrokkenheid van het

Mensch, 'Convergence and divergence. Museums of science and technology in historical perspective', in: Cyril Simard red., *Des métiers ... de la tradition à la creation. Anthologie en faveur d'un patrimoine qui gagne sa vie* (Sainte-Foy 2003) 342-352.

¹⁸ Zie bijlage 4.

¹⁹ Nancy Proctor, 'Digital: Museum as Platform, Curator as Champion, in the Age of Social Media', *Curator* 53, 2010, (1): 35-43.

masterprogramma en het Lectoraat via de bestuurslidmaatschappen van medewerkers en studenten.

Een van de sleutelactiviteiten van de stichting is het verder ontwikkelen van De Varine's website. De nieuw vormgegeven site wil fungeren als "clearing house" rond erfgoed en ontwikkeling en als discussieplatform voor hen (professionals en niet-professionals) die op dit terrein actief zijn. De site werd gepresenteerd tijdens het MINOM congres op 28 juni.

Links: Eerste vergadering van het bestuur van de Stichting Inter-Actions. Van links naar rechts: Hugues de Varine, Paula dos Santos, Jasmin Alley, Davida de Hond en Felicity Eliot (foto: Peter van Mensch)

Rechts: Presentatie van de stichting en de vernieuwde website tijdens het MINOM congres op 28 juni. Van links naar rechts: Davida de Hond, Mariana Lamas, Paula dos Santos, Hugues de Varine en Jasmin Alley (foto: Peter van Mensch)

Nationale contacten

De lector nam deel aan een bijeenkomst welke werd georganiseerd door de directeur van de Graduate School for the Humanities van de Universiteit van Amsterdam ter bespreking van de toekomst van haar erfgoedopleidingen. De UvA wil haar positie als landelijk kenniscentrum op het gebied van erfgoed uitbouwen door de grote verscheidenheid van haar erfgoedopleidingen samen te brengen onder één noemer en strategische allianties aan te gaan met andere erfgoedopleidingen in Amsterdam (zoals de Reinwardt Academie) en nationale erfgoedinstellingen (zoals de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Erfgoed Nederland en Nederlandse Museumvereniging). Een intensievere samenwerking tussen UvA en Reinwardt Academie kan ook leiden tot versterking van het onderzoeksprogramma van het Lectoraat Cultureel Erfgoed.

De lector en Léontine Meijer vertegenwoordigden de Reinwardt Academie bij de officiële herdenking van de afschaffing van de slavernij in het Oosterpark (1 juli). Dit was aanleiding om opnieuw aandacht te vragen voor een grotere betrokkenheid van de academiemeenschap bij feesten en herdenkingen van culturele minderheidsgroepen.

Het Lectoraat was betrokken bij de organisatie van een seminar (in de academie) over "Ethiek en publiek" van de Landelijke Onderzoekschool Ethiek. Léontine Meijer hield een lezing over "De publieke rol van musea en ethische dilemma's bij het tentoonstellen" (2 juli).

Internationale contacten

In januari bracht Léontine Meijer een bezoek aan de Hochschule für Technik und Wirtschaft te Berlijn (contactpersoon prof. Oliver Rump) en de Hochschule für Technik, Wirtschaft und Kultur te Leipzig (contactpersoon prof. Markus Walz). Beide hogescholen bieden een programma Museumkunde/Museologie aan. De opleiding aan de HTW is nog jong: de oorspronkelijke Diplomkurs startte in 1993; de huidige bachelor- en masterprogramma's startten in 2009.²⁰ De opleiding in Leipzig gaat terug op de in 1915 opgerichte Deutsche Bibliothekars- und Museumsbeamtenschule. In 1954 werd de basis gelegd voor de huidige opleiding Museologie. Op dit moment is deze opleiding nog niet omgevormd tot een bachelor-masterprogramma.²¹ Met de opleiding in Leipzig bestaat reeds sinds de jaren 70 contact. Het contact leidde o.a. tot het uitwisselen van studenten. Het in vorige jaarverslagen genoemde informele overleg van Duitse, Oostenrijkse, Sloveense en Nederlandse museumopleidingen stimuleerden een hernieuwde kennismaking. Studie van het programma te Leipzig is o.a. interessant vanwege het voortdurend zoeken naar een logische inbedding van de specialisatie Museologie in een groter geheel (en de consequenties daarvoor voor het curriculum). Sinds 2009 is het programma ondergebracht bij de Fakultät Medien. Prof. Walz was 12 april op de Reinwardt Academie te gast in verband met colleges aan bachelor- en masterstudenten. Tijdens de tweedejaarsexcursie naar Berlijn brachten de studenten een bezoek aan de HTW waar zij een lezing kregen van Prof. Rump en enkele andere stafleden. Zij maakten ook informeel kennis met de studenten van het museologie-programma.

Léontine Meijer en Ruben Smit begeleidden op 27-29 mei een excursie van Duitse en Oostenrijkse museumprofessionals naar Londen. De excursie werd georganiseerd door de Museumsakademie Joanneum (Graz) en inhoudelijk voorbereid door Léontine Meijer. Het thema van de excursie was "Museums and social inclusion". De museumbezoeken en gesprekken met de professionals in Londen, gaven bruikbare aanknopingspunten voor uitwerking in de studentenexcursie in het vierde leerjaar van de Reinwardt Academie.

MINOM congres 28-30 juni 2010. Van links naar rechts: Paula Assunção dos Santos, Robert Heslip (Belfast) en MINOM-voorzitter Mario Moutinho (Lissabon). Foto's: Peter van Mensch.

De International Movement for a New Museology (MINOM) hield haar jaarvergadering in de academie onder de titel "Museums, participation & society: a dialogue between European practices" (28-30 juni). Het bestuur van de organisatie beschouwde de bijeenkomst in Amsterdam als belangrijke stap in haar nieuwe beleid om museumprofessionals in Noord-Europa meer bij haar activiteiten te betrekken. Voor de eerste keer in het bestaan van MINOM was de congreestaal Engels (normaal is dat Frans). Mede hierdoor konden studenten

²⁰ <http://www.htw-berlin.de/Studium/Studiengaenge/Studiengang.html?courseID=824>

²¹ <http://www.fbm.htwk-leipzig.de/de/studium/studiengaenge/museologie/>

van zowel bachelor- als masterprogramma aan het congres deelnemen. Er was een speciale bijeenkomst georganiseerd voor studenten van museum- en erfgoedopleidingen. Daaraan deden studenten deel uit Sao Paulo, Lissabon, Newcastle en Amsterdam.

Samen met het Amsterdams Historisch Museum en de Universiteit van Amsterdam organiseerde het Lectoraat een tweedaags symposium “City Museums on the Move” over actuele ontwikkelingen bij stadsmusea in Afrika, Nederland en Vlaanderen (23-24 augustus). Het symposium was onderdeel van het 21st International Congress of Historical Science dat dit jaar in Amsterdam werd gehouden. De eerste dag van het symposium was een besloten sessie in het Amsterdams Historisch Museum. De tweede dag werd gehouden in de Reinwardt Academie en was openbaar. Een aantal Reinwardt studenten (bachelor en master) en enkele docenten namen aan de bijeenkomst deel naast studenten van andere opleidingen en enkele collega’s uit het werkveld. De bijdragen aan het symposium zullen in de loop van 2011 als boek verschijnen.²²

Symposium City Museums on the Move in de Reinwardt Academie. Links: de voordracht van prof. Ciraj Rassool (Kaapstad, Zuid-Afrika). Rechts: Tamara van Kessel (organisator vanuit Universiteit van Amsterdam), Renée Kistemaker (organisator vanuit het Amsterdams Historisch Museum, Steven Thielemans (spreker, Museum aan de Stroom, Antwerpen) en Annemarie de Wildt (spreker, Amsterdams Historisch Museum). Foto’s Wilma Wesselink.

Functies en andere activiteiten

Het Lectoraat was betrokken bij de oprichting van een nieuw internationaal comité van de International Council of Museums over verzamelen. De lector was voorzitter van het voorlopige bestuur van dit International Committee for Collecting. Er werd een website ontwikkeld (www.comcol-icom.org) die komende jaren zal moeten uitgroeien tot een portal betreffende “collection development”. Bij de bestuursverkiezingen tijdens de eerste bijeenkomst van de comité (op 9 en 10 november te Shanghai) werd Kenniskringlid Léontine Meijer gekozen tot nieuwe voorzitter.

De lector is lid van de commissie ter begeleiding van een onderzoek naar de geschiedenis van de museumeducatie in Nederland. De publicatie *Over passie en professie; Een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea* werd op 1 november tijdens een feestelijke bijeenkomst op de Reinwardt Academie aangeboden. De lector is lid van de adviescommissie betreffende een door ICOM-Nederland uit te geven boek over omstreden erfgoed (*Sense and*

²² De redactie bestaat uit Renée Kistemaker (AHM), Tamara van Kessel (UvA), Léontine Meijer (RWA) en Peter van Mensch (RWA).

sensitivity. How the Dutch deal with delicate heritage questions). Dit boek zal worden verspreid tijdens de ICOM General Conference in Shanghai (8-12 november). Hij is ook lid van de redactiecommissie van het tijdschrift *Museums & Society*, uitgegeven door het Museum Studies Department van de universiteit van Leicester. In het najaar werd hij gevraagd zitting te nemen in het "honorary council" van een nieuw Russisch tijdschrift *The Problems of Museology*, uitgegeven door de St Petersburg State University.

De lector is voorts voorzitter van de Stichting Inter-Actions en lid van het bestuur van Museum Het Schip (Amsterdam).

De lector was als extern deskundige betrokken bij de beoordeling van onderzoeksvorstellen betreffende het thema "Reinterpreting Europe's cultural heritage: towards the 21st century library and museum?" (in het kader van het Zevende Kaderprogramma voor Onderzoek en Technologische Ontwikkeling van de Europese Commissie)²³. Hij verbleef daartoe van 19-24 april in Brussel. Als extern deskundige was hij betrokken bij de beoordeling van een proefschrift betreffende leven en werk van de Franse museoloog George Henri Rivière (City University, Londen). Voor de (besloten) verdediging van het proefschrift verbleef hij op 20 juli in Londen. De lector was voorzitter van de promotiecommissie tijdens de openbare verdediging van het proefschrift: "Les musées d'histoire naturelle de Leyde, Paris et Londres" door Renske Langebeek op 28 september in Parijs. Renske studeerde in 2006 af in het Reinwardt Academie bachelor deeltijdprogramma. Zij deed haar onderzoek onder begeleiding van prof. Michel Van-Praet (Parijs) en de lector in het kader van het promotieprogramma van het Muséum National d'Histoire Naturelle (Parijs). Renske verkreeg de titel Doctor in de Museologie.

Léontine Meijer werd gekozen tot voorzitter van het bestuur van het ICOM International Committee on Collecting. Zij was lid van de Programme Council van de International School of Museology te Celje (Slovenië). Zij is ook lid van nap, het Netwerk Ausstellen und Präsentieren, een organisatie van jonge museologen en vormgevers. Zij is lid van de klankbordgroep betreffende de nieuwe inrichting van de vaste presentatie van het Nationaal Instituut voor Nederlands Slavernijverleden en Erfenis (NINSEE) en lid van de werkgroep Symposium Nationaal Register Mobiel Erfgoed. Eind 2010 trad zij toe tot de Raad van Toezicht van het Mobiel Erfgoed Centrum (MEC).

Léontine Meijer was ook lid van de internationale editorial board van het project Collection Mobility 2.0. Het project is een vervolg op *Lending for Europe* en als zodanig onderdeel van het European Culture Programme 2007-2013 (DG Education and Culture, European Commission). Op 25 september verscheen het handboek *Encouraging collection mobility – a way forward for museums in Europe*.²⁴

Kenniskringlid Paula dos Santos is vice-president van de Mouvement International pour la Muséologie Nouvelle (MINOM). Tijdens de ledenvergadering te Shanghai werd zij gekozen tot bestuurslid van het ICOM International Committee for Training. Zij is ook bestuurslid van de Stichting Inter-Actions, lid van de adviescommissie van de Mondriaanstichting en lid van de editorial board van *Cadernos de Sociomuseologia*, het tijdschrift van het Sociomuseology Research Centre (TERCUD), Universidade Lusofona de Humanidades e Tecnologias.²⁵

²³ http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html

²⁴ Het handboek is ook digitaal beschikbaar: http://www.lending-for-europe.eu/fileadmin/CM/public/handbook/Encouraging_Collections_Mobility_A4.pdf

²⁵ <http://revistas.ulusofona.pt/index.php/cadernosociomuseologia>

Paula dos Santos coördineerde bijeenkomsten in het kader van het Braziliaans-Nederlandse Gemeenschappelijk Erfgoed tentoonstellingsproject (7-11 juni). Zij was adviseur van het project “The museum we want” van het Abolition Museum in Recife, Brazilië. Daarnaast was zij betrokken bij een samenwerkingsproject van het Museu da Mare in Rio de Janeiro en het District Six Museum in Kaapstad. Zij organiseerde o.a. een reis van vier medewerkers van het Braziliaanse museum naar Kaapstad (17-26 sept.) als aanzet tot een “between the World Cups partnership”.

Ruben Smit is lid van het platform erfgoededucatie van Erfgoed Nederland.

Jan Sas participeert in het project Herziening Nederlands Museumregister. Hij was van oktober 2009 tot maart 2010 binnen dit project lid van de Werkgroep Normen en Waarden.

Bijeenkomsten

Onder (mede)verantwoordelijkheid van het Lectoraat werden de volgende bijeenkomsten georganiseerd:

1-2 juni	workshop over de herinrichting van het Musée International de la Croix Rouge (Genève) voor master- en bachelorstudenten, met Roger Mayou (directeur) en Patrick Auderset ("chef de project acquisitions et conservation")
3 juni	Derde Reinwardt Memorial Lecture: Rob van der Laarse, “De oorlog als beleving”
28 juni	XIII International Workshop “Museums, participation & society: a dialogue between European practices”, International Movement for a New Museology
23-24 aug.	Symposium City Museums on the Move, in het kader van het 21st International Congress of Historical Science, georganiseerd i.s.m. Amsterdams Historisch Museum
9 sept.	Expertmeeting Inspiring Learning for All, georganiseerd in het kader van het Kenniskringproject over de toepasbaarheid van het MLA model Generic Learning Outcomes
1 nov.	Presentatie boek “Over passie en professie. Een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea” Cultuurnetwerk Nederland & Erfgoed Nederland (in Reinwardt Academie, Amsterdam)
9-10 nov.	Eerste bijeenkomst ICOM International Committee for Collecting (Shanghai, China)

De Lector verzorgde de volgende lezingen en gastcolleges:

20 jan.	Afsluiting “Toerisme: zegen of vloek voor het erfgoed?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
31 maart	“Column” tijdens het symposium ‘Schimmen van de Muur. Problematiek en potentie van het DDR-erfgoed in het hedendaagse Duitsland’, georganiseerd door de studenten van de master Erfgoedstudies, Universiteit van Amsterdam (Duitsland Instituut, Amsterdam)
18 mei	Afsluitende lezing van het symposium “Makelaardij in erfgoed: een vak apart?” (FARO/KATHO, Kortrijk)

- 25 mei “Museums and the participation paradigm”, ICOM-Croatia (Etnografski Muzej, Zagreb)²⁶
- 26 mei “The future of the museum profession”, gastcollege voor studenten van de opleiding Museologie (Filosofische Faculteit, Universiteit van Zagreb)²⁷
- 3 juni inleiding Reinwardt Memorial Lecture: Rob van der Laarse, “De oorlog als beleving” (Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 11 juni “A work of art in a museum is a work of art in a museum”, plenary lecture International Symposium Contemporary Art: Who Cares? (Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam)²⁸
- 18 juni (samen met Léontine Meijer) “The Reinwardt Academy and new collecting theory and practice” (Nordiska Museet, Stockholm)
- 28 juni inleiding XIII International Workshop “Museums, participation & society: a dialogue between European practices”, International Movement for a New Museology (Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 3 juli opening van de tentoonstelling “Tuinvisioenen. Jonkheer Van Sypesteyn op zoek naar verloren tuinkunst”, Kasteel-museum Sypesteyn, Loosdrecht²⁹

De lector tijdens zijn voordracht voor het symposium “Contemporary Art: Who Cares?”

- 23 aug. “Integral and integrated. Counter movements in museum practice”, introductie thema b (Is it time for a revision of the 19th century classification of specialized museums for art, ethnography, archaeology and history?), symposium City Museums on the Move (Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam)
- 24 aug. discussieleiding thema d (“Privileged places or lieux de mémoire; their meaning for a city museum”), symposium City Museums on the Move (Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 7 sept. “Kijken in een andere wereld en jezelf zien”, lezing t.g.v. het afscheid van Vie van Steenberg, Rijksdienst Cultureel Erfgoed (Amersfoort)
- 9 sept. Welkomstwoord Expertbijeenkomst Inspiring Learning for All (Reinwardt Academie, Amsterdam)

²⁶ Powerpoint is beschikbaar via www.slideshare.net

²⁷ Powerpoint is beschikbaar via www.slideshare.net

²⁸ Powerpoint is beschikbaar via www.slideshare.net De lezing is te zien en te beluisteren op de site van het congres: <http://www.incca.org/cawc-programme/day-3/687-peter-van-mensch> (ook op <http://vimeo.com/14855968>).

²⁹ <http://sypesteyn.blogspot.com/2010/07/opening-tentoonstelling-tuinvisioenen.html>

- 10 sept. “Sense of place. Een museologie van het onzichtbare”, expertmeeting The Seriousness of Play (Kunstfort Vijfhuizen, Vijfhuizen)³⁰
- 23 sept. “Het behoud van ontwikkeling. Een korte geschiedenis van het institutioneel verzamelen van techniek en industrie” (Brabantse Erfgoed Biënnale, Erfgoed Brabant/Vlisco Museum, Helmond)
- 11 okt. “Cultural heritage in the Netherlands. Towards integrated approaches”. Gastcollege Studiengang Schutz Europäischer Kulturgüter, Europa Universität Viadrina, Ślubice (Polen).
- 9 nov. “Why a new International Committee for Collecting” (COMCOL meeting, ICOM General Conference, Shanghai)

De lector tijdens de opening van de tentoonstelling “Tuinvisioenen. Jonkheer Van Sypesteyn op zoek naar verloren tuinkunst”, Kasteel-museum Sypesteyn, Loosdrecht

De Lector nam deel aan de volgende bijeenkomsten:

- 16 febr. “Grondig vernieuwend. Het oeuvre van Michael Shanks en andere inspiratiebronnen voor (lokale) erfgoedontsluiting na de Conventie van Faro (2005)”, FARO Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed (Gallo-Romeins Museum, Tongeren)
- 17 febr. “Illegale kunsthandel en Unesco 1970+”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
- 23 febr. “De politieke boodschap van de Max Havelaar in historisch perspectief”, Max Havelaar Academie/Spui 25, Amsterdam
- 17 maart “De moraal van het verhaal. Hoe zet je ‘ongemakkelijk erfgoed’ in de schijnwerpers?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
- 12 mei “Gedurfd verzamelen: what about now?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, in Joods Historisch Museum, Amsterdam)
- 17 mei “Omstreden erfgoed” (ICOM Nederland, Museum Volkenkunde, Leiden)

³⁰ Voor (kort) verslag, zie <http://www.kunstfort.nl/nl/tentoonstellingen-archief/2010/dreamsaremyreality/expertmeeting-theseriousnessofplay/413-expertmeeting-verslag>

- 30 juni Slotdebat van het congres “Public History and Collective Memory: Representation of Slavery Museums, Memorials and Monuments in the 21st Century” (NINSEE/VU, Amsterdam)
- 1 juli herdenking afschaffing slavernij, Oosterpark, Amsterdam
- 15 sept. “Archiefwetenschap, erfgoed en politisering”, oratie Theo Thomassen als Hoogleraar Archiefwetenschap (Universiteit van Amsterdam)
- 22 sept. “Herbestemmen tot welke prijs?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
- 24 sept. “Natura Artis Magistra: verlangen naar natuur. Van wildernis tot stadspark”, oratie van Erik de Jong als Bijzonder Hoogleraar Cultuur, landschap en natuur (Universiteit van Amsterdam)
- 28 okt. Najaars Platform Bijeenkomst Stichting Computer Erfgoed Nederland (Scryption, Tilburg)
- 1 nov. Presentatie boek “Over passie en professie. Een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea” Cultuurnetwerk Nederland & Erfgoed Nederland (in Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 3 nov. “Tot welke prijs?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland)
- 7-12 nov. 22th General Conference of ICOM (Shanghai)
- 15 nov. Werkconferentie “De praktijk van het waarderen”, ICN/RCE (in Paleis Soestdijk)

De als onderzoekers aan de Kenniskring verbonden Reinwardt-docenten verzorgden de volgende lezingen en gastcolleges:

- 6 jan. (Léontine Meijer) “Museologie – die Wissenschaft vom Museum”, gastcollege in het programma “Geschichte darstellen. Analyse und Theorie fachwissenschaftlicher und öffentlichkeitsbezogener Formen”, Masterstudiengang Public History, Freie Universität, Berlijn
- 20 jan. (Léontine Meijer) discussieleiding “Toerisme: zegen of vloek voor het erfgoed?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
- 3 febr. (Léontine Meijer) “Professional ethics” (Stadtmuseum Düsseldorf)
- 17 febr. (Léontine Meijer) discussieleiding “Illegale kunsthandel en Unesco 1970+”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
- 23 febr. (Léontine Meijer) discussieleiding “De politieke boodschap van de Max Havelaar in historisch perspectief”, Max Havelaar Academie/Spui 25, Amsterdam
- 17 maart (Léontine Meijer) discussieleiding “De moraal van het verhaal. Hoe zet je ‘ongemakkelijk erfgoed’ in de schijnwerpers?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
- 31 maart (Léontine Meijer) panel symposium ‘Schimmen van de Muur. Problematiek en potentie van het DDR-erfgoed in het hedendaagse Duitsland’, georganiseerd door de studenten van de master Erfgoedstudies, Universiteit van Amsterdam (Duitsland Instituut, Amsterdam)
- 13-15 april (Paula dos Santos) “Tools of negotiation”, Workshop European Network of Ethnographic Museums (Museum of World Cultures, Göteborg)
- 27 april (Jan Sas) “Hoe kan publieksonderzoek ingezet worden bij het ontwerp van de volgende vaste opstelling?” Werkoverleg Afdeling Museale Zaken, Tropenmuseum, Amsterdam

- 7 mei (Paula dos Santos) “New Museology and Sociomuseology”, Master Museology, Universiteit van Rio de Janeiro (UNIRIO)
- 12 mei (Léontine Meijer) discussieleiding “Gedurfd verzamelen: what about now?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, in Joods Historisch Museum, Amsterdam)
- 18 mei (Paula dos Santos) workshop over nieuwe ontwikkelingen bij Europese volkenkundige musea met medewerkers van het Folklore Museum (National Centre of Research on Popular Culture) te Rio de Janeiro
- 20-21 mei (Paula dos Santos) seminar “Museums and the network society”, Museum do Hornem do Nordeste (Joaquim Nabuco Foundation), Recife (Brazilië)
- 25 mei (Léontine Meijer) discussieleiding expertmeeting Waardestellend kader mobiel erfgoed (Stichting Mobiel Erfgoed)
- 17 juni (Ruben Smit) organisatie en inleidende lezing over de noodzaak van GLO’s als meetinstrument tijdens informatie- en uitwisselingsbijeenkomst over de opzet van een (pre)pilot (Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 17-18 juni (Paula dos Santos) cursus “Intangible Heritage and Museums”, Baltic Museology School (Letland)
- 18 juni (Léontine Meijer, samen met Peter van Mensch) “The Reinwardt Academy and new collecting theory and practice” (Nordiska Museet, Stockholm)
- 28 juni (Jan Sas) “Herhalingsbezoekers in musea: waarom komen ze terug?” Vierde Conferentie Onderzoek in Cultuureducatie, Cultuurnetwerk Nederland (Radboud Universiteit, Nijmegen)
- 30 juni (Léontine Meijer) discussieleiding van het slotdebat van het congres “Public History and Collective Memory: Representation of Slavery Museums, Memorials and Monuments in the 21st Century” (NINSEE/VU, Amsterdam)
- 2 juli (Léontine Meijer) “De publieke rol van musea en ethische dilemma’s bij het tentoonstellen“, seminar Ethiek en publiek, Landelijke Onderzoekschool Ethiek (Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 9 juli (Paula dos Santos) “New paradigms of musealisation in society”, II Research Seminar in Sociomuseology (Universidade Lusofona, Lissabon)
- 12-14 juli (Paula dos Santos) driedaagse cursus Sociomuseology tijdens de 4th National Museums Forum (Brasilia)
- 31 juli (Paula dos Santos) “Museums and the idea of territory in the 21st Century”, Conference Museums and Antropology, National Brazilian Museums Institute and the Brazilian Association of Anthropology (Belem)
- 23-24 aug. (Léontine Meijer) organisatie en discussieleiding symposium City Museums on the Move (Amsterdams Historisch Museum/Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 9 sept. (Ruben Smit) organisatie en dagvoorzitter Expertbijeenkomst Inspiring Learning for All (Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 9 sept. (Léontine Meijer) discussieleiding Expertbijeenkomst Inspiring Learning for All (Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 22 sept. (Léontine Meijer) discussieleiding “Herbestemmen tot welke prijs?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
- 2 okt. (Léontine Meijer) discussieleiding Strategy meeting, European Conference of Bi-national and Bi-cultural Relations (International Institute for Research and Education, Amsterdam)
- 10 okt. (Léontine Meijer) “commentator” bij de sessie “Taking stock of the GDR. The GDR belongs in the museum: collection and presentation of GDR history after

- 1990”, 34th Annual Conference of the German Studies Association (Oakland Marriott City Center, Oakland Calif.)
- 15 okt. (Ruben Smit) “Who is afraid of Informal Learning?”. Keynote Blikopeners. Internationaal symposium over de verbinding tussen jongeren en culturele instellingen (Stedelijk Museum, Amsterdam)
- 21-24 okt. (Léontine Meijer) Moderator Jahrestagung des Bundesverbandes Museumspädagogik “Die bewegte Region. Kultur vermitteln. Wandel gestalten” (Welterbe Zollverein, Essen)
- 3 nov. (Léontine Meijer) discussieleiding “Tot welke prijs?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland)
- 5 nov. (Jan Sas) “Closed Museums and Visitors. A Marketing & Public Relations Challenge.” (1st China International Forum of Museums. Beijing)
- 9 nov. (Léontine Meijer) discussieleiding “Practice, theory and ethics of collecting the present” (International Committee for Collecting, ICOM 22nd General Conference, Shanghai)
- 9 nov. (Jan Sas) “What can museums learn from repeat visitors to attract new visitors?” (Marketing & Public Relations Committee, ICOM 22nd General Conference, Shanghai)
- 9 nov. (Paula dos Santos) “Social change – models and concepts” (MINOM, ICOM 22nd General Conference, Shanghai)
- 10 nov. (Léontine Meijer) “Contemporary tendencies in the practice, theory and ethics of collecting” (International Committee for Collecting, ICOM 22nd General Conference, Shanghai)
- 17 nov. (Léontine Meijer) workshop “Authenticiteit vanuit erfgoedethiek: hoe authentiek is erfgoed?”, seminar “The Real Thing. Over authenticiteit in AV media” (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, Hilversum)³¹
- 8 dec. (Ruben Smit) “Generic Learning Outcomes”, Digitaal Erfgoed-conferentie “Alles is educatie” (Rotterdam)

De als onderzoekers aan de Kenniskring verbonden Reinwardt-docenten namen deel aan volgende bijeenkomsten:

- 12 jan. (Jan Sas) “Tentoonstellingsanalyse Hermitage”, Sectie Publiek & Presentatie Nederlandse Museumvereniging (Hermitage, Amsterdam)
- 20 jan. (Jan Sas) “Toerisme: zegen of vloek voor het erfgoed?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
- 28-30 jan. (Jan Sas) Forschungs- und Promotionskolleg, Institut für Kulturtheorie, Kulturforschung und Künste, Lüneburg
- 17 febr. (Ruben Smit) “Illegale kunsthandel en Unesco 1970+”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
- 24-26 maart (Ruben Smit) Symposium “From the margin to the core” (Victoria & Albert Museum, Londen)
- 31 maart (Jan Sas) symposium ‘Schimmen van de Muur. Problematiek en potentie van het DDR-erfgoed in het hedendaagse Duitsland’, georganiseerd door de studenten van de master Erfgoedstudies, Universiteit van Amsterdam (Duitsland Instituut, Amsterdam)
- 21 april (Jan Sas) “Sociale media en musea”. Studiemiddag Sectie Publiek & Presentatie Nederlandse Museumvereniging (Centraal Museum, Utrecht)

³¹ Voor een impressie zie: <http://digitaalduurzaam.blogspot.com/2010/11/real-thing-1.html> en <http://digitaalduurzaam.blogspot.com/2010/11/real-thing-2-conclusies-over.html>

- 12 mei (Jan Sas) “Gedurfd verzamelen: what about now?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, in Joods Historisch Museum, Amsterdam)
- 17 mei (Jan Sas) “Omstreden erfgoed” (ICOM Nederland, Museum Volkenkunde, Leiden)
- 3 juni (Léontine Meijer, Jan Sas, Ruben Smit) Rob van der Laarse, “De oorlog als beleving” (Reinwardt Memorial Lecture, Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 17 juni (Jan Sas) “Noodzaak GLOs als meetinstrument”. Informatie- en uitwisselingsmiddag over opzet (pre-)pilot met afdelingshoofden communicatie diverse musea (Reinwardt Academie)
- 1 juli (Léontine Meijer) herdenking afschaffing van de slavernij (Keti Koti), Oosterpark, Amsterdam
- 24 aug. (Paula dos Santos) Symposium City Museums on the Move (Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 9 sept. (Jan Sas, Paula dos Santos) Inspiring Learning for All (Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 15 sept. (Jan Sas, Ruben Smit, Léontine Meijer) “Archiefwetenschap, erfgoed en politisering”, oratie Theo Thomassen (Universiteit van Amsterdam)
- 22 sept. (Jan Sas) “Herbestemmen tot welke prijs?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland, Amsterdam)
- 24 sept. (Ruben Smit) “Natura Artis Magistra: verlangen naar natuur. Van wildernis tot stadspark”, oratie van Erik de Jong als Bijzonder Hoogleraar Cultuur, landschap en natuur (Universiteit van Amsterdam)
- 7-8 okt. (Jan Sas, Ruben Smit) “Nu nog beter, musea en innovatie”. Museumcongres 2010 (Enschede)
- 1 nov. (Léontine Meijer, Jan Sas, Ruben Smit) Presentatie boek “Over passie en professie. Een eeuw publieksbegeleiding in de Nederlandse musea” Cultuurnetwerk Nederland & Erfgoed Nederland (in Reinwardt Academie, Amsterdam)
- 3 nov. (Ruben Smit) “Tot welke prijs?”, ErfgoedArena (Reinwardt Academie/Erfgoed Nederland)
- 7-12 nov. (Léontine Meijer, Paula dos Santos, Jan Sas) 22th General Conference of ICOM (Shanghai)

De Lector en Léontine Meijer tijdens de eerste bijeenkomst van het ICOM International Committee for Collecting te Shanghai (9 nov.)

Publicaties

Gerdie Borghuis, 'Training the information managers of the future', *CIDOC Newsletter* 2010 (01): 7-10.

Arjen Kok, 'The New Collecting in the Netherlands and a workshop at the Reinwardt Academy', *Collectingnet* 2010 (9): 11-12.

Léontine Meijer-van Mensch, 'Vom Besucher zum Benutzer', *Museumskunde* 74, 2009, (2): 20-26.

Léontine Meijer-van Mensch, 'Inspiring Learning for All als eine mögliche nachhaltige Zukunft für Museen in den Niederlanden', *Standbein Spielbein. Museumspädagogik Aktuell* (87) 2010: 18-19.

Léontine Meijer-van Mensch, 'Religious Heritage from a Stakeholder's Perspective', in: Andrea Kieskamp (red.) *Sense and Sensitivity. The Dutch and Delicate Heritage Issues* (ICOM Netherlands, Rotterdam 2010) 76.

Léontine Meijer-van Mensch, 'Contemporary tendencies in the practice, theory and ethics of collecting', *COMCOL Newsletter* 2010 (12): 7-10.

Léontine Meijer-van Mensch, 'Wer sorgt für das Baby? Die Frage nach der (sozialen) Trägerschaft von Museen', *Mit Arbeit* (Freunde des Museums der Arbeit, Hamburg) 2010 (17): 18-21.³²

Interview met Léontine Meijer-van Mensch, in: Trudy van Riemsdijk-Zandee, *Next Gen Catalog. Online kunst in de (natuurlijke) buitenruimte in NL en de Euregio 1970-2009* (Wageningen 2009) Hoofdstuk 5.3

Léontine Meijer-van Mensch & Hans-Peter Bartels, 'The City Museum Düsseldorf and the participation paradigm', *Collectingnet* 2010 (9): 9-11.

Léontine Meijer-van Mensch and Peter van Mensch, 'From disciplinary control to co-creation. Collecting and the development of museums as praxis in the nineteenth and twentieth century', in: *Encouraging collections mobility – a way forward for museums in Europe* (Helsinki 2010) 33-53.³³

Léontine Meijer-van Mensch & Peter van Mensch, 'Plaatsen van het gebeuren. Digitale ontsluiting van betekenis en herinnering', *MM Nieuws* 2010 (6): 6-7. Ook als <http://www.mmnieuws.nl/articles/details.aspx?ID=1803>

Peter van Mensch and Léontine Meijer-van Mensch, 'Collecting as intangible heritage', *Collectingnet* 2010 (9): 2-4.

³² In het zelfde nummer van het tijdschrift is ook een artikel opgenomen van masterstudente Jasmin Alley: "Community Museen. Vom Staat als 'stakeholder' zum Besucher als 'stakeholder'" (pp. 22-23).

³³ Het handboek is ook digitaal beschikbaar: http://www.lending-for-europe.eu/fileadmin/CM/public/handbook/Encouraging_Collections_Mobility_A4.pdf

Peter van Mensch, 'Notas sobre os arredores: patrimônio e novas tecnologias', *Musas. Revista Brasileira de Museus e Museologia* 4, 2009, (4): 11-23.

Peter van Mensch, 'Zwischen Aura und Qualität', in: M. Henker (Herausg.) *Alles Qualität ... oder was? Wege zu einem guten Museum. 15. Bayerischer Museumstag, Ingolstadt 22.-24. Juli 2009* (München 2010) 15-17.

Peter van Mensch, '"Against all norms and values". Dilemmas of collecting controversial contemporary objects', *COMCOL Newsletter 2010* (1) / *Collectingnet 2010* (11): 3-5.

Peter van Mensch, 'Why a new International Committee for Collecting?', *COMCOL Newsletter 2010* (12): 4-7.

Paula dos Santos, 'GIVE OR TAKE. Thoughts on Museum Collections as Working Tools and Their Connection with Human Beings', in: Fredrik Svanberg ed., *The museum as forum and actor* (Museum of National Antiquities, Stockholm 2010) 29-38.³⁴

Paula dos Santos & Judite Primo (eds.), *To understand New Museology in the XXI Century. Cadernos de Sociomuseologia 3* (Universidade Lusófona de Humanidades e Tecnologias, Lissabon 2010).³⁵

Paula dos Santos & Judite Primo (eds.), *To think Sociomuseologically. Special ICOM Shanghai Edition. Cadernos de Sociomuseologia 4* (Universidade Lusófona de Humanidades e Tecnologias, Lissabon 2010).³⁶

Publicaties over activiteiten van Lector en Kenniskring

Collections Mobility

<http://www.lending-for-europe.eu/index.php?id=157>

Arjen Kok, 'The New Collecting in The Netherlands and a workshop at the Reinwardt Academy', *Collectingnet 2010* (9): 11-12.

Richard McCoy, Contemporary Art: Who Cares? A Discussion with Karen ten Brake-Baldock

<http://blog.art21.org/2010/07/20/contemporary-art-who-cares-a-discussion-with-karen-te-brake-baldock/>

Ellen Snoep, 'Het nieuwe verzamelen', *Erfgoed Nederland Magazine* 2010 (2): 3.

Antoinette Stals, Opening tentoonstelling Tuinvisioenen

<http://sypesteyn.blogspot.com/2010/07/opening-tentoonstelling-tuinvisioenen.html>

³⁴ Ook opgenomen in: Paula dos Santos & Judite Primo (eds.), *To think Sociomuseologically. Special ICOM Shanghai Edition. Cadernos de Sociomuseologia 4* (Universidade Lusófona de Humanidades e Tecnologias, Lissabon 2010) 75-87.

³⁵ Deze uitgave bevat vier artikelen geschreven door studenten van het masterprogramma 2009-2010 en één van een oud-studente. Paula dos Santos schreef het voorwoord.

³⁶ Online beschikbaar: <http://revistas.ulusofona.pt/index.php/cadernosociomuseologia/issue/view/153/showToc>

Verslagen van de ErfgoedArena

- 20 jan. Toerisme, zege of een vloek voor het erfgoed?
<http://www.erfgoednederland.nl/upload/documenten/verslag-erfgoedarena-20-januari-2010.pdf>
- 17 febr. Illegale kunsthandel en het Unesco Verdrag.
<http://www.erfgoednederland.nl/upload/documenten/erfgoedarena-17-februari-2010.pdf>
- 17 maart Het moraal van het verhaal
<http://www.erfgoednederland.nl/upload/evenementen/erfgdnl-10-262-erfgoedarena-17-maart-2010.pdf>
- 21 april Welke lobby voert u?
<http://www.erfgoednederland.nl/upload/evenementen/erfgdnl-10-262-erfgoedarena-17-maart-2010.pdf>
- 12 mei Gedurfd verzamelen: what about now?
<http://www.erfgoednederland.nl/upload/documenten/verslag-erfgoedarena-12-mei-2010.pdf>

Bijlage 1

Onderzoek binnen de Reinwardt Academie: afstudeerprojecten

Ter inleiding

Het navolgende voorstel dient gezien te worden in het licht van een aantal ontwikkelingen en de daaruit voortvloeiende wens om te komen tot een onderzoeksbeleid binnen de Reinwardt Academie.

- 1 In het nieuwe Beleidsplan van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten zal een paragraaf over onderzoek worden opgenomen. In deze paragraaf zal onder meer staan dat van de faculteiten verlangd wordt dat zij in hun beleidsplannen iets over onderzoek zeggen.
- 2 Parallel aan de benoemingsprocedure voor een nieuwe directeur wordt door het MT gewerkt aan een nieuwe Beleidsplan voor de Reinwardt Academie. Het concept speelt een rol bij de laatste ronde van gesprekken met de kandidaten. Na zijn/haar aanstelling zal de nieuwe directeur het Beleidsplan definitief maken. In het Beleidsplan zal ook aandacht worden besteed aan onderzoek.
- 3 Nog dit jaar zal de AHK bezocht worden door een commissie die de kwaliteit van het onderzoek en onderzoeksbeleid onder de loep neemt. Onduidelijk is nog wat deze commissie precies zal bekijken, maar duidelijk is wel dat samenhang binnen de driehoek onderzoek-onderwijs-beroepspraktijk een rol zal spelen.
- 4 In de nota “Differentiëren in drievoud” van de Commissie Toekomstbestendig Hoger Onderwijs Stelsel (Commissie Veerman) wordt gepleit voor versterking van het onderzoek in het HBO, met name ook in het bacheloronderwijs.
- 5 In voornoemde nota wordt gepleit aan verruiming van de bekostiging van HBO-masterprogramma’s, gekoppeld aan een belangrijker rol van onderzoek in deze programma’s.
- 6 Het Lectoraat Cultureel Erfgoed gaat een nieuwe fase in. Zowel de inhoudelijke profilering als de inbedding van het Lectoraat in de onderwijsprogramma’s moet opnieuw besproken worden.
- 7 De veranderingen in het onderwijsveld en in het werkveld maken het meer dan ooit noodzakelijk dat de Reinwardt Academie zich scherper profileert als kenniscentrum.
- 8 In PICO3 is de inhoud en vorm van het eindexamen cq afstudeerproject nog onvoldoende doordacht.
- 9 De kwaliteit van de afstudeerprojecten lijdt onder de moeizame eerste fase van het zoeken naar een onderwerp en het formuleren van een doelstelling.
- 10 Door de grote verscheidenheid van onderwerpen ontstaat er weinig meerwaarde omdat het nauwelijks mogelijk is onderzoeksresultaten te koppelen en daardoor relevanter te maken voor het werkveld.

Onderzoeksvelden

Samen met de Lector Cultureel Erfgoed hebben de voorzitters van de Programmaraad en de Examencommissie het idee ontwikkeld om een aantal “onderzoeksvelden” (voorlopige term) te definiëren die leidend zijn voor de gehele onderzoekspraktijk binnen de Reinwardt Academie. Dat wil zeggen dat de onderzoeksvelden gelden voor zowel het Lectoraat (en

Kenniskring) en beide onderwijsprogramma's (bachelor en master). Wat betreft de onderwijsprogramma's wordt daarbij in eerste instantie gedacht aan het structureren van de afstudeerprojecten, maar in tweede instantie zouden de onderzoeksvelden ook als een rode draad door het hele curriculum kunnen lopen (overigens met behoud van de huidige vorm en inhoud van de programma's).

De onderzoeksvelden zijn per definitie interdisciplinair. Een onderzoeksveld is pas een onderzoeksveld als de diverse kernvakinhouden zich daarin vertegenwoordigd weten. De samenhang en oriëntatie wordt gevormd en bewaakt door de erfgoedtheoretische visie.

De onderzoeksvelden verhouden zich tot langlopende actuele kwesties waar het erfgoedveld al mee kampt of waar het erfgoedveld mee geconfronteerd gaat worden. Het is zaak om enerzijds structureel contact te houden met het erfgoedveld, maar ook proactief de blik naar de toekomst te richten om tendensen en trends te onderkennen en in onderzoek mee te nemen.

Onderzoeksvelden helpen het focus strak te houden. Ze richten zich op voor het onderwerp relevante onderwerpen. Ze zijn goed communiceerbaar en dragen zo bij aan potentieel strakkere profilering (branding) van de academie. Die profilering werkt positief door, zowel extern als intern.³⁷

De onderzoeksvelden geven de mogelijkheid aan te haken bij onderzoeksprojecten van andere onderwijsinstellingen, kennisinstituten, sectorinstituten en brancheorganisaties. Zij geven ook de mogelijkheid in te spelen op concrete behoeftes van erfgoedinstellingen.

De gedefinieerde onderzoeksvelden zijn:

- 1 Duurzaamheid
- 2 Communicatie in een veranderende samenleving
- 3 Betekenisgeving

Een toelichting op deze thema's volgt in een bijlage.

Bij de implementatie van deze onderzoeksvelden binnen het curriculum kunnen interdisciplinaire teams van docenten worden samengesteld met diverse verantwoordelijkheden. De voorlopige trekkers van deze onderzoeksvelden/teams zijn Bob Crezee (Duurzaamheid), Ruben Smit (Communicatie in een veranderende samenleving) en Léontine Meijer-van Mensch (Betekenisgeving).

Procedure

Na de bespreking van het conceptvoorstel binnen Kenniskring, Programmaraad en Examencommissie wordt het voorstel voorgelegd aan het Management Team.

Na akkoord van het MT en de verwerking van haar opmerkingen, wordt het voorstel besproken in een breed personeelsoverleg. Tijdens dit overleg kunnen eerste ideeën verzameld worden rond deelthema's, aansluiting met bestaande onderzoeksprogramma's, e.d. Ook kunnen voorlopige teams worden samengesteld ter uitwerking van de onderzoeksvelden.

³⁷ Een goed gebruik van onderzoeksvelden als instrument voor branding is de Design Academy. Zie: http://www.designacademy.nl/download/bachelor_MAG.pdf

Nog voor het einde van het huidige cursusjaar zou een werkveldoverleg georganiseerd moeten worden (op uitnodiging) waarin de ideeën getoetst worden aan ontwikkelingen in het werkveld, lopende projecten en bestaande behoeftes.

Het streven is om al in het studiejaar 2010-2011 te beginnen met een pilot waarbij een beperkt aantal bachelorstudenten uitgenodigd wordt deel te nemen aan projecten binnen de drie onderzoeksvelden.

Amsterdam, juni 2010

Bob Crezee
Léontine Meijer-van Mensch
Peter van Mensch
Ruben Smit

Onderzoeksvelden

De gedefinieerde onderzoeksvelden zijn:

- 1 Duurzaamheid
- 2 Communicatie in een veranderende samenleving
- 3 Betekenisgeving

The thema's sluiten elkaar niet uit, het ene thema is zelfs te zien als voorwaarde voor het andere. Het zijn echter wel thema's die nationaal en internationaal nadrukkelijk op de professionele agenda's staan, getuige de vele congressen, studiedagen, thema-nummers van vakbladen en onderzoeksprojecten. Het zijn thema's waarbinnen actuele vragen van het werkveld gekoppeld kunnen worden aan de reeds aanwezige expertise van de academie-gemeenschap. Het zijn ook thema's die dicht liggen tegen de beroepscompetenties zoals die ten grondslag liggen aan het huidige curriculum.

De velden zijn opzettelijk ruim gedefinieerd, hetgeen de mogelijkheid geeft elk jaar wisselende accenten te leggen, zonder de samenhang uit het oog te verliezen. De velden zijn sector-onafhankelijk. Zij lenen zich voor zowel sector-specifieke uitwerking als voor erfgoedbrede bespreking. Zij lenen zich ook voor een uitwerking op het niveau van een individuele instelling, als op het niveau van regionaal of nationaal beleid.

Ieder veld kent drie invalshoeken:

- a Theorievorming
- b Inventarisatie en evaluatie van de stand van zaken ("best practices")
- c Visie op de toekomst

In het navolgende wordt schetsmatig een beeld gegeven van de drie onderzoeksvelden. Het gaat om een eerste inventarisering welke onderwerpen binnen de thema's aan de orde zouden kunnen komen en welke onderwerpen op dit moment spelen in het werkveld..

Duurzaamheid

“Iedere instelling, museaal of niet, zal niet alleen een standpunt moeten innemen over welke bijdrage zij wil leveren aan de duurzame ontwikkeling van de samenleving, maar zal ook moeten nadenken over de eigen duurzaamheid. Een mooie definitie van duurzaamheid komt uit het rapport *Our common future* (1987) van de World Commission on Environment and Development van de Verenigde Naties: ‘Duurzame ontwikkeling is de ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien in gevaar te brengen’. Wat betreft de samenleving als geheel gaat het om een evenwicht tussen ecologische, economische en sociale belangen zodat ook in de toekomst de kwaliteit van het leven op aarde gewaarborgd is (of misschien zelfs verbetert). Van culturele instellingen mag verwacht worden dat hun activiteiten een bijdrage zijn aan het waarborgen, dan wel verbeteren, van de kwaliteit van het bestaan.”³⁸

De duurzaamheid van een instelling zelf heeft te maken met het waarborgen van het eigen bestaan in de toekomst. Daarbij draait het enerzijds om het vermogen om de samenleving te

³⁸ Peter van Mensch, 'Uiteindelijk gaat het toch om de schoolplaten ... of niet?', *Lessen* (Periodiek van het Nationaal Onderwijsmuseum en de Vereniging van Vrienden) 3, 2008, (2): 13-17.

overtuigen van haar relevantie en anderzijds om een verantwoord gebruik van grondstoffen en energie en het ontwikkelen van adequate methoden en technieken. Kevin Gosling heeft een handzaam model van institutionele duurzaamheid ontwikkeld, waarbij hij vijf aspecten onderscheidt.³⁹ Dit model zou kunnen dienen om richting te geven aan de gedachteontwikkeling rond uit te werken deelthema's. Het gaat bij Gosling om maatschappelijke betrokkenheid en het zorgvuldig omgaan met energie en grondstoffen. Ter aanvulling zou een zesde aspect kunnen worden toegevoegd, namelijk de keuze van materialen en technieken, niet zo zeer in relatie met de impact die deze keuze heeft op het milieu, maar in relatie tot het duurzaam behoud van de informatie in en met betrekking tot erfgoed (inclusief digitale duurzaamheid).

In Nederland is duurzaamheid een betrekkelijk nieuw thema. Duurzaamheid was een thema van een van de workshops tijdens het Museumcongres op 8-9 oktober 2009. De Nederlandse Museumvereniging wil in 2010 meer aandacht besteden aan het onderwerp duurzaamheid en musea. In eerste instantie gaat het waarschijnlijk om een beleidsnota over het onderwerp. In voorbereiding hierop komt er binnenkort een aparte pagina op haar site waar tot nu verzamelde ideeën en documenten over het onderwerp te vinden zullen zijn. Digitale duurzaamheid is een reeds veelbesproken thema met name in de sfeer van archieven, waar aan zelfs een website is gewijd (<http://www.digitaleduurzaamheid.nl>). Het ICN organiseerde op 12 november 2009 een themadag over duurzaamheid waarbij het accent lag op collectiebeheer. Zo zijn er verschillende mogelijkheden om aan te sluiten bij bestaande projecten.

Buiten het erfgoedveld doen zich interessante ontwikkelingen voor waarop ingehaakt kan worden, zoals maatschappelijk verantwoord ondernemen, duurzaam toerisme, e.d..

Het begrip duurzaamheid kan goed verbonden worden met het begrip kwaliteit. Kwaliteitsmeting staat prominent op de agenda's van allerlei sectorinstituten en brancheorganisaties. Net als in geval van duurzaamheid is er aansluiting mogelijk bij allerlei (inter)nationale onderzoeksprojecten.

Communicatie in een veranderende samenleving

De vraag naar het wat en hoe van communicatie in een erfgoedcontext zal in de toekomst andere antwoorden geven dan in het heden. Communicatie is hier als begrip ruim opgevat. Men zou het kunnen definiëren als informatie-overdracht, maar dan wel als een wederkerig proces. Het gaat niet alleen om informatie-overdracht van erfgoedinstelling naar publiek, maar ook omgekeerd. Besloten in het thema zitten dus ook ideeën als het "participatie paradigma" en "Erfgoed 2.0" (zie *Betekenisgeving*).

Het thema betreft de relatie inhoud – medium – publiek met een nadruk op een aandacht voor de specificiteit van het medium. Daarbij gaat het zowel om de techniek als om de gebruikte "taal". Een tentoonstelling is een klassiek medium dat zich zowel qua techniek als qua "taal" voortdurend vernieuwd. Trefwoord hierbij is "experience design". Nieuw is het zoeken naar mogelijkheden om de principes van "pervasive computing" te koppelen aan "experience design". Het idee van "pervasive computing" kan ook gekoppeld worden aan het idee van "locative media". Er doen zich veel ontwikkelingen voor op het gebied van "*in situ*

³⁹ Kevin Gosling, 'The Sustainable Museum: Our Priority Entering the 21st Century', *Lord Newsletter* winter 2000. De aspecten zijn: accountability, community involvement, finances, environment, relevancy.

interpretation” met een koppeling naar het internet. We zien hier via vormen van bijvoorbeeld “augmented reality” een continuüm ontstaan van reëel naar virtueel, en van *in situ* naar *ex situ*.⁴⁰

Erfgoedinstelling zetten steeds vaker “social media” in om de doelstellingen van “social inclusion” (namelijk: “access, representation, participation”) te verwezenlijken. Facebook, YouTube, Flickr, enz. worden ingezet om “communities” te vormen. Marketing en educatie lopen in elkaar over.

De vele mogelijkheden ten aanzien van het “hoe” noopt tot de vraag naar het “waarom”. De Britse Museums Libraries and Archives Council (MLA) ontwikkelde een model van Generic Learning Outcomes en Generic Social Outcomes, waarin tot in detail wordt aangegeven wat de doelstellingen van het publiekgerichte werk van erfgoedinstellingen zou kunnen, dan wel moeten, zijn. Het model geeft een checklist voor het concretiseren van de beleidsvoornemens van individuele instellingen, maar fungeert tevens als instrument voor kwaliteitsmeting. Vanuit het Lectoraat Cultureel Erfgoed is het initiatief genomen om de toepasbaarheid van het MLA-model voor Nederland te onderzoeken.

Betekenisgeving

Het kernbegrip van de theoretische benadering zoals die binnen de Reinwardt Academie wordt gehanteerd is “betekenisgeving”. Het begrip is verwant met het begrip “musealisering” zoals dat binnen de museologie wordt gebruikt. Specifiek gaat het om het toekennen van collectieve herinneringswaarde aan verschijnselen (materieel en immaterieel, analoog en digitaal). Deze toekenning wordt gezien als proces, een proces dat niet begint op het moment dat het verschijnsel wordt opgenomen in de collectie van een museum of opgenomen wordt in een nationaal register, noch daarmee eindigt.

Bij de verschillende erfgoedsectoren zoekt men naar methoden om betekenisgeving te rationaliseren en te objectiveren. Een model dat in Nederland richtinggevend is, is publicatie *Significance - A Guide to Assessing the Significance of Cultural Heritage Objects and Collections* van de Heritage Collections Council (Australië).⁴¹ Deze systematiek vormt een van de uitgangspunten het onderzoekprogramma *Waarde en waardering* van het Instituut Collectie Nederland. Verschillende partijen (waaronder ook de Reinwardt Academie) werken daarnaast aan waardestellende kaders voor mobiel erfgoed en computers.⁴²

Betekenisgeving betreft niet alleen de keuze wat bewaard moet blijven, maar ook de vraag welke gegevens (metadata) moeten worden vastgelegd en hoe zij beschikbaar moeten worden gemaakt, de vraag hoe het erfgoed bewaard moet worden (conservering en restauratie) en de vraag welk verhaal over, of aan de hand van, het erfgoed verteld moet worden. Er is sprake van een verschuiving van een exclusieve verantwoordelijkheid van de professioneel naar de betrokkenheid van een veelheid van “stakeholders” (participatie paradigma).⁴³ De Reinwardt Academie is reeds betrokken en betrokken geweest bij een veelheid van projecten (met name

⁴⁰ Peter van Mensch, 'Annotating the environment. Heritage and new technologies', *Nordisk Museologi* 2005 (2): 14-27.

⁴¹ http://www.collectionsaustralia.net/sector_info_item/5.

⁴² Erfgoed dat beweegt! Waardering van de Mobiele Collectie Nederland (Instituut Collectie Nederland/Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, Amsterdam/Amersfoort 2006)

⁴³ Zie bijvoorbeeld: André Koch & Jouetta van der Ploeg, 4289. *Wisselwerking. De Wonderkamer van Zoetermeer* (Zoetermeer 2009).

op het gebied van verzamelen, informatiemanagement, tentoonstellen en publieksbegeleiding). Met deze expertise is goed in te spelen op een toenemende vraag vanuit het werkveld.

Slotwoord

Bovenstaande is een voorlopige inventarisatie, gebaseerd op een globale indruk van wat er speelt binnen het werkveld en gebaseerd op projecten waarbij de academie betrokken was en is. De vraag vanuit het werkveld is in het algemeen weinig gearticuleerd. Het is van belang dat een mechanisme wordt ontwikkeld om nauwkeurig vast te stellen wat er binnen het werkveld in het algemeen, en individuele instellingen in het bijzonder, leeft. Pas met een goede kennis van actuele ontwikkelingen kan de Reinwardt Academie zich de ambitie aanmeten om de ontwikkelingen een stapje voor te zijn.

Bijlage 2

Grondig integraal en geïntegreerd

Peter van Mensch

Op 16 februari nam ik deel aan het symposium "Grondig vernieuwend" in het Gallo-Romeins Museum te Tongeren (België). De bijeenkomst was georganiseerd door FARO. Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed.⁴⁴ De bijeenkomst was er één in een reeks met het doel om vernieuwende voorbeeldprojecten te bespreken waarin een integrale en geïntegreerde benadering van het erfgoed (vooral op lokaal niveau) vorm heeft gekregen.

Achteraf bezien hadden we misschien met de hele Reinwardt-gemeenschap naar Tongeren moeten afreizen omdat de aldaar besproken thema's de kern vormen van een deel van ons curriculum, met name van het blok Het Erfgoedveld en de buitenlandse excursies. Vandaar dit tamelijk uitgebreide verslag met veel verwijzingen naar literatuur.

De bijeenkomst in Tongeren had ook te maken met één van de opdrachten waarvoor FARO zich gesteld ziet, namelijk de implementatie van de *Conventie van Faro* (2005).⁴⁵ Deze *Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society* van de Raad van Europa is een van de uitgangspunten geweest voor nieuwe wetgeving betreffende cultureel erfgoed in Vlaanderen.⁴⁶ Eén van de sleutelbegrippen in de conventie en in het Cultureel-erfgoed Decreet is "erfgoedgemeenschap". Een erfgoedgemeenschap een gemeenschap die bestaat uit organisaties en personen die een bijzondere waarde hechten aan het cultureel erfgoed of specifieke aspecten ervan, en die het cultureel erfgoed of aspecten ervan door publieke actie wil behouden en doorgeven aan toekomstige generaties.⁴⁷ FARO wil een integrale en geïntegreerde benadering van erfgoed koppelen aan het idee van erfgoedgemeenschap middels de nadruk op participatie van stakeholders.⁴⁸ In dit denken valt "erfgoedgemeenschap" vaak samen met "source community". In de praktijk gaat het vaak om een lokale gemeenschap, maar in principe zijn beide begrippen niet geografisch bepaald.

In zijn inleiding stelde **Marc Jacobs**, directeur van FARO, dat de Europese conventie en het Vlaamse decreet nauwelijks over het erfgoed zelf gaan. Het bespreken van vernieuwende voorbeeldprojecten is daarom niet in de eerste plaats gericht op de organisatie van een integrale en geïntegreerde benadering, maar op de methodische benaderingen.⁴⁹ Jacobs

⁴⁴ <http://faronet.be>

⁴⁵ <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>

⁴⁶ <http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/1386538-Cultureel-erfgoeddecreet.html>

⁴⁷ In de colleges erfgoedtheorie wordt dit idee besproken. Vorig jaar is Barbera Boelen afgestudeerd op een scriptie waarin het idee "erfgoedgemeenschap" wordt toegepast op het behoud van onderwatererfgoed.

⁴⁸ Deze benadering van integraal en geïntegreerd sluit aan bij het concept "integrated museum" zoals geformuleerd tijdens de UNESCO Round Table on the Development and the Role of Museums in Contemporary World (Santiago, Chili 1972). Dit concept is één van de centrale concepten binnen de museologie/erfgoedtheorie zoals die aan de Reinwardt Academie wordt gedoceerd. Zie ook: Peter van Mensch, 'Nieuwe museologie. Identiteit of erfgoed?', in: Rob van der Laarse red., *Bezeten van vroeger. Erfgoed, identiteit en musealisering* (Amsterdam 2005) 176-192.

⁴⁹ Over de organisatorische aspecten zie: Marc Jacobs, Björn Rzoskas en Gregory Vercauteren, *Synergie² 2010. het cultureel-erfgoedconvenant als hedendaags beleidsinstrument* (FARO, Brussel 2009). Een exemplaar van dit boekje is binnenkort in de Reinwardt bibliotheek beschikbaar.

beplette een pragmatische benadering; geen methodisch dogmatisme, maar een zoeken naar de synergie van verschillende opvattingen. Jacobs noemde als inspiratiebron de microhistorische benadering (“microstoria”)⁵⁰ en de denkrichting van de *Annales d’histoire économique et sociale*. Jacobs laat zich ook inspireren door Bruno Latour en diens actornetwerktheorie.⁵¹ Latour ziet artefacten als “quasi-subjecten” die hun betekenis opdringen. Dit vraagt om de rearticulatie van objecten als cruciale schakels in maatschappelijke netwerken. Onder andere musea en archieven hebben de verantwoordelijkheid om artefacten en documenten uit heden en verleden terug een stem te geven. Ze moeten zorgen voor de proliferatie van deze quasi-subjecten. Daarvoor zijn twee processen nodig. De artefacten moeten op een creatieve manier geordend kunnen worden, en er moet een meerduidige omgang met dat object door het publiek mogelijk gemaakt worden.⁵² Hoewel het werk van Latour zelf binnen de Reinwardt Academie niet besproken wordt tijdens de colleges erfgoedtheorie, ligt zijn gedachtegoed mede ten grondslag aan de behandeling van het proces van betekenisgeving (als aspect van musealisering). Net als door Marc Jacobs wordt in de colleges erfgoedtheorie de meerduidigheid van erfgoed gekoppeld aan een microhistorische benadering. Trefwoord hier is: culturele biografie, zowel in de oorspronkelijke betekenis van de culturele biografie van een artefact⁵³ als de recente in Nederland gangbare betekenis van de culturele biografie van een landschap.⁵⁴

Van links naar rechts: Marc Jacobs, Wim Hupperetz en Michael Shanks (foto's: Peter van Mensch)

Tijdens de bijeenkomst in Tongeren werden de theoretische (vooral methodologische) achtergronden van twee projecten gepresenteerd. Wim Hupperetz vertelde over zijn promotieonderzoek naar de culturele biografie van de Visserstraat te Breda, en Michael Shanks ging in op zijn onderzoek naar de Romeinse stad Vinovium (Binchester, in het noorden van Engeland).

Wim Hupperetz is een “oude” bekende van de Reinwardt Academie. Op dit moment is hij directeur van het Allard Pierson Museum te Amsterdam. Hij promoveerde in 2004 aan de Universiteit van Tilburg op het proefschrift *Het geheugen van een straat. Achthonderd jaar wonen in de Visserstraat te Breda*.⁵⁵ Dit onderzoek vormde het thema van zijn lezing. Ik wil

⁵⁰ <http://fr.wikipedia.org/wiki/Microhistoire>

⁵¹ <http://www.bruno-latour.fr/> Zie over Latour ook: http://nl.wikipedia.org/wiki/Bruno_Latour

⁵² Zie: <http://www.faronet.be/blogs/marc-jacobs>

⁵³ Igor Kopytoff, ‘The cultural biography of things: commoditization as process’, in: Arjun Appadurai ed., *The social life of things. Commodities in cultural perspective* (Cambridge 1986) 64-91.

⁵⁴ Rooijakkers, G.: “Identity Factory Southeast. Towards a flexible cultural leisure infrastructure” in Dodd, D. and Hemel, A. van (eds.): *Planning cultural tourism in Europe: a presentation of theories and cases*. Boekmansichting: Amsterdam 1999, pp. 102-111. Dit artikel is ook digitaal beschikbaar: <http://www.finnica.fi/seminaari/99/luennot/rooijakk.htm>

⁵⁵ Wim Hupperetz, *Het geheugen van een straat. Achthonderd jaar wonen in de Visserstraat te Breda* (Utrecht 2004).

in dit verslag niet ingaan op de culturele biografie van de Visserstraat, maar wil wel enkele van de door hem tijdens de lezing gebruikte begrippen introduceren.

Huppertz maakte een verschil tussen cultuurgeschiedenis en cultuurhistorie.⁵⁶ Hij ziet zijn werk meer als cultuurhistorie dan cultuurgeschiedenis. Een belangrijke inspiratiebron is het werk van de historicus Willem Frijhoff.⁵⁷ In zijn publicatie *Dynamisch erfgoed* geeft Frijhoff drie posities:⁵⁸

- 1 erfgoed als reservoir (verleden)
- 2 erfgoed als reflectie op identiteit (heden)
- 3 erfgoed als inspiratie (toekomst)

In zijn lezing combineerde Huppertz deze drie posities met drie betekenisvelden:

- 1 erfgoed als gebruiksvoorwerp
- 2 erfgoed als onderwerp van een discours
- 3 erfgoed als drager van politieke en ideologische betekenissen

Tenslotte noemde hij drie “tijdsniveaus”. Deze “tijdsniveaus” - ontleend aan Braudel - verwijzen naar de snelheid van verandering, van statisch (structureel) naar dynamisch (evenementieel).

- 1 structureel (lange duur)
- 2 conjunctureel
- 3 evenementieel

De tijdsniveaus koppelt Huppertz aan drie verschillende vormen van historisch besef. “Aan het evenementieel is een onbewuste, directe historische herinnering gekoppeld die als krachtig en individueel wordt gewaardeerd. Conjuncturele ontwikkelingen willen we in perspectief plaatsen, en het historische besef dat daaraan gekoppeld is, werkt sterk ordenend en relativerend en leidt tot een zekere mate van bewustwording bij groepen. De structurele aspecten hebben een duurzaam en collectief karakter als het om historisch besef gaat – men duidt dit vaak aan als onvervreembaar cultuurgoed”.⁵⁹

Michael Shanks is een Britse archeoloog die op dit moment verbonden is als hoogleraar aan Stanford University (Californië, USA).⁶⁰ Het is iemand met een interessante biografie. In de jaren 80 gaf hij o.a. les aan een middelbare school alwaar hij opzien baarde door zijn “hippy length hair and recitation of the Odyssey in Greek without translation whilst sat cross legged on the teacher’s desk”.⁶¹ Als archeoloog was hij een sleutelfiguur in de ontwikkeling van de

⁵⁶ Bij gebrek aan andere bronnen wil ik op dit moment volstaan met het verwijzen naar Wikipedia:

[http://nl.wikipedia.org/wiki/Cultuurhistorie_\(landschap\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Cultuurhistorie_(landschap))

⁵⁷ <http://www.cihu-ichu.org/index.php?id=77>

⁵⁸ Willem Frijhoff, *Dynamisch erfgoed. Heeft de cultuurgeschiedenis toekomst?* (Nijmegen 2007).

⁵⁹ Huppertz, *Het geheugen van een straat*, p. 276. Deze driedeling van historisch besef ontleent Huppertz aan E. Jonker, “De betrekkelijkheid van het moderne historisch besef”, *Bijdragen en mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 111, 1996, pp. 30-46.

⁶⁰ <http://www.michaelshanks.org> en <http://www.mshanks.com/>

⁶¹ [http://en.wikipedia.org/wiki/Michael_Shanks_\(archaeologist\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Michael_Shanks_(archaeologist))

“post-processual archaeology”.⁶² Aanvankelijk hield hij zich naast “normaal” archeologisch onderzoek bezig met een reflectie op archeologie als wetenschap.⁶³ Een kenmerkende uitspraak van Shanks is: “you might think that archaeologists discover the past. They don't. They work on what remains. Archaeology is another kind of memory practice, where past is translated into present. We are all archaeologists now”.⁶⁴ Interessant is hier overigens dat Shanks vanuit de archeologie een claim legt op erfgoed en erfgoedtheorie op een zelfde manier als waarop wij (= Reinwardt Academie) dat doen vanuit de museologie.

Later verschoof Shanks zijn aandacht in de richting van de maatschappelijke betekenis van archeologie.⁶⁵ Meer recent zoekt hij naar nieuwe invalshoeken om archeologisch onderzoek en maatschappelijke betekenis theoretisch en praktisch bij elkaar te brengen. Hij laat zich daarbij bijvoorbeeld inspireren door Performance Studies.⁶⁶ Binnen de Reinwardt Academie komt de combinatie Heritage Studies en Performance Studies zijdelings aan de orde in colleges erfgoedtheorie waarin verwezen wordt naar het werk van Barbara Kirshenblatt-Gimblett.⁶⁷ Maar impliciet is veel van deze benadering aanwezig in de manier van kijken naar erfgoed, bijvoorbeeld tijdens de (buitenlandse) excursies.

In zijn lezing ging Shanks uitgebreid in op de “tactics” van archeologisch onderzoek, waarbij het steeds de opgraving van Vinovium als voorbeeld gebruikte.⁶⁸ In dit verslag zal ik de opgraving zelf buiten beschouwing laten en mij concentreren op de concepten die Shanks besprak.⁶⁹

Het archeologisch onderzoek van de stad maakt deel uit van een onderzoek naar de regio. Daarbij beperkt men zich niet tot de Romeinse tijd. De strategie die bij het documenteren van de regio wordt gehanteerd is “to create a diverse, dynamic, process-based ecology of (...) active alliances of institutions, agencies, associations, communities, individuals, connecting local focus with international scope”. Shanks werkte dit in zijn lezing uit in een reeks van “tactics”, in feite methodologische uitgangspunten.

- synthetic themes (focus on matters of common and pressing human concern, for example: cities and towns, locals and newcomers, military occupation, borderlands)

⁶² Zie bijvoorbeeld <http://archaeology.about.com/od/ptersms/g/postprocess.htm>. “Post-processual archaeologists state that personal biases inevitably affect the very questions archaeologists ask and direct them to the conclusions they are predisposed to believe” (http://en.wikipedia.org/wiki/Post-processual_archaeology).

⁶³ Zie bijvoorbeeld Michael Shanks and Christopher Tilley, *Re-constructing archaeology: theory and practice* (Cambridge 1987). Dit boek bevond zich in de Reinwardt bibliotheek, maar is verdwenen. Een digitale versie is beschikbaar via: <http://documents.stanford.edu/MichaelShanks/73> Hoofdstuk 4 (“Presenting the past”) gaat over archeologische musea en werd door mij destijds vaak gebruikt bij werkgroepen Speciale Museologie. Een reflectie op theorievorming wordt ook gegeven in Michael Shanks and Christopher Tilley, *Social theory and archaeology* (Cambridge 1987). Een digitale versie is beschikbaar via: <http://documents.stanford.edu/MichaelShanks/74>

⁶⁴ <http://documents.stanford.edu/MichaelShanks/302>

⁶⁵ Bijvoorbeeld in: Michael Shanks, *Experiencing the past. On the character of archaeology* (London 1992). Dit boek bevindt zich in de Reinwardt bibliotheek. Een digitale versie is beschikbaar via: <http://documents.stanford.edu/MichaelShanks/50>

⁶⁶ Zie: Michael Pearson and Michael Shanks, *Theatre/Archaeology* (London 2001). Dit boek is voor de Reinwardt bibliotheek inmiddels besteld. Een digitale versie is beschikbaar via <http://documents.stanford.edu/MichaelShanks/64>

⁶⁷ Vooral naar aanleiding van haar boek *Destination culture: tourism, museums and heritage* (Berkeley 1998). Dit boek speelt een belangrijke rol binnen de UvA opleiding Erfgoedstudies.

⁶⁸ Voor de powerpoint zie www.michaelshanks.org > FARO at Tongeren

⁶⁹ Over Vinovium zie http://www.dur.ac.uk/binchester_fort en <http://rebuiltromans.blogspot.com/>

- shift from history to historiography (making the past)
- project and performance-based pedagogy (“do it – don’t just tell it”)
- sociality and inclusivity
- active amateur involvement (particularly those typically marginalized by professions – e.g. metal detector enthusiasts)
- Web 2.0 and Archive 3.0 (active IT enabled co-creation and collaboration)
- social software (complementing sociality/inclusivity – community building)
- storytelling (against narrative – and consider the potential of digitally-enabled storytelling)
- deep mapping (temporal topography)
- theatre/archaeology (the re-articulation of fragments of the past as real-time events – collaboration with the fine arts)
- chorography (the itinerary – learn from old and familiar genres)
- located media (GPS enabled tagging – first person peripatetic video)
- reception studies
- flat management structures (networks rather than hierarchies – avoiding gatekeepers)
- artifact life stories (rooted in quotidian detail – the “thing” as a gathering)
- complementary synergetic components (excavation – interpretation center – TV – exhibition – re-enactment – analysis – replication and re-enactment in cyberspace)

Uit deze lijst komt een aantal uitgangspunten sterk naar voren. Een daarvan is de wens om stakeholders, en in het bijzonder de lokale bevolking, bij het project te betrekken. In feite gaat het om de drie principes van *social inclusion*: “access, representation and participation”. Nieuwe media spelen daarbij een belangrijke rol. Sleutelbegrip is “co-creation”, een gezamenlijke verantwoordelijkheid bij het definiëren van erfgoed. “Archaeology is a mode of cultural production”, aldus Shanks. Daarmee valt archeologie samen met andere erfgoeddisciplines zoals museologie en archivistiek. Net als bij deze erfgoeddisciplines speelt dus ook bij de hedendaagse archeologie het “participatie-paradigma” een belangrijke rol.⁷⁰

Een ander dominant uitgangspunt is “deep mapping”. Het concept “refers to an emerging practical method of intensive topographical exploration, popularised by author William Least Heat-Moon with his book *PrairyErth: A Deep Map*. (1991). A deep map work most often takes the form of engaged documentary writing of literary quality; although it can equally well be done in long-form on radio and does not preclude the combination of writing with photography and illustration. Its subject is a particular place, usually quite small and limited, and usually rural. Some call the approach 'vertical travel writing', while others compare it to the eclectic approaches of 18th & early 19th century antiquarian topographers or to the psychogeographic excursions of the early Situationist International. However, a deep map goes beyond simple landscape/history-based topographical writing - to include and interweave autobiography, archeology, stories, memories, folklore, traces, reportage, weathers, interviews, natural history, science & intuition. In its best form, the resulting work arrives at a subtle, multilayered and 'deep' map of a small area of the earth”.⁷¹ In het

⁷⁰ In mijn proefschrift (*Towards a methodology of museology*. Zagreb 1992) onderscheidde ik twee fases in de ontwikkeling van professionaliteit in musea: de eerste museumrevolutie (rond 1900) en de tweede museumrevolutie (rond 1970). Geleidelijk groeide het inzicht dat we nu getuige zijn van een derde museumrevolutie waarbij participatie het sleutelwoord is. De oprichting van de Reinwardt Academie is een direct gevolg van de tweede museumrevolutie. In het huidige curriculum krijgt steeds nadrukkelijker de derde museumrevolutie gestalte. De projecten “participatief verzamelen” (met o.a. ICN, Stadsmuseum Zoetermeer, Stadtmuseum Düsseldorf) zijn daar voorbeelden van. Over de museumrevoluties en met name de derde, zie: Léontine Meijer-van Mensch, ‘Vom Besucher zum Benutzer’, *Museumskunde* 74, 2009, (2): 20-26.

⁷¹ <http://moonriver.blogspot.com/2006/10/deep-mapping.html>

curriculum van de Reinwardt Academie komt dit aan de orde in relatie tot het concept “culturele biografie”. Net als bij Shanks gebruiken we binnen de academie moderne media (“location media” of “locative media”) om de resultaten van onderzoek naar de culturele biografie van een plek vast te leggen en te communiceren, bijvoorbeeld via de GIS-opdracht in het eerste jaar (in het blok Het Erfgoedveld). De theoretische basis daarvoor werd gelegd in een artikel in *Nordisk Museologi* in 2005.⁷²

In zijn website citeert Shanks Clifford McLucas die tien kenmerken geeft van “deep mapping”:⁷³

First. Deep maps will be big – the issue of resolution and detail is addressed by size.

Second. Deep maps will be slow – they will naturally move at a speed of landform or weather.

Third. Deep maps will be sumptuous – they will embrace a range of different media or registers in a sophisticated and multilayered orchestration.

Fourth. Deep maps will only be achieved by the articulation of a variety of media – they will be genuinely multimedia, not as an aesthetic gesture or affectation, but as a practical necessity.

Fifth. Deep maps will have at least three basic elements – a graphic work (large, horizontal or vertical), a time-based media component (film, video, performance), and a database or archival system that remains open and unfinished.

Sixth. Deep maps will require the engagement of both the insider and outsider.

Seventh. Deep maps will bring together the amateur and the professional, the artist and the scientist, the official and the unofficial, the national and the local.

Eighth. Deep maps might only be possible and perhaps imaginable now – the digital processes at the heart of most modern media practices are allowing, for the first time, the easy combination of different orders of material – a new creative space.

Ninth. Deep maps will not seek the authority and objectivity of conventional cartography. They will be politicized, passionate, and partisan. They will involve negotiation and contestation over who and what is represented and how. They will give rise to debate about the documentation and portrayal of people and places.

Tenth. Deep maps will be unstable, fragile and temporary. They will be a conversation and not a statement."

Dit is precies de essentie van de GIS opdracht die de eerstejaarsstudenten krijgen.

Het derde uitgangspunt dat ik tenslotte wil noemen is de constructie van een verhaal. Shanks maakt daarbij een onderscheid tussen “storytelling” en “narrative”. Onder verwijzing naar Hayden White, die vier verschillende narratieve benaderingen binnen de historiografie onderscheidt,⁷⁴ zet Shanks zich af tegen de dwingende structuur ervan: “too neat, overdetailed, overdramatic”. Hij kiest voor een vrije “real time delivery” van een persoonlijk verhaal “located in time and place”. Hier toont zich de “post-processual” archeoloog. In feite gebeurt gedurende de stadswandelingen tijdens de buitenlandse excursies het zelfde: de docent neemt de studenten mee in zijn/haar verhaal, een verhaal dat gebaseerd is op een persoonlijke interpretatie van de historische gegevens, gekleurd door eigen ervaringen. Het verhaal toont nog een andere karakteristiek, namelijk door de wandeling als

⁷² Peter van Mensch, ‘Annotating the environment. Heritage and new technologies’, *Nordisk Museologi* 2005 (2): 17-27.

⁷³ <http://documents.stanford.edu/MichaelShanks/51>

⁷⁴ Voor een samenvatting zie bijvoorbeeld <http://www.lehigh.edu/~ineng/syll/syll-metahistory.html>

ordeningsprincipe. De dramatische structuur van het verhaal wordt in hoge mate bepaald door de wijze waarop de docent zich met de groep in de ruimte beweegt. De zelfde wandeling in omgekeerde richting geeft een andere dramaturgie, en daarmee een ander verhaal. Shanks heeft het over de “itinerary” als manier om de kennis van een gebied (“chorography”) te organiseren, dus enerzijds de reis zelf om de streek te beleven en anderzijds reisbeschrijvingen om te begrijpen hoe anderen de streek beleefd hebben.

In zijn boek *Theatre/archaeology* gaat Shanks uitvoerig in op de wandeling als methode om een eigen verhaal te creëren. Het gebruik van het woord “flâneur” toont dat hij daarbij schatplichtig is aan Walter Benjamin. Benjamin is ook voor ons een belangrijke inspiratiebron bij het uitzetten van stadswandelingen.⁷⁵

Tijdens het symposium “Grondig vernieuwend” passeerden in korte tijd veel begrippen de revue. Zo veel dat er na de lezing van Michael Shanks geen discussie ontstond. In het verslag heb ik ook niet geprobeerd met de drie sprekers virtueel in discussie te gaan. Ik heb mij beperkt tot een (selectieve) weergave van hun betoog. Wel heb ik telkens geprobeerd de gepresenteerde inzichten te koppelen aan wat wij binnen de Reinwardt Academie doen.

⁷⁵ Bijvoorbeeld zijn postuum uitgegeven *Passagen-Werk*. Voor een karakteristiek zie bijvoorbeeld http://www.kabk.nl/Lectoraat/_downloads/Benjamin.pdf

Bijlage 3

Makelaars zijn wij allen

Peter van Mensch

Op 18 mei 2010 nam ik deel aan een studiedag over “Makelaardij in erfgoed? Een vak apart?”, georganiseerd door FARO en KATHO (afdeling Ipsoc), met medewerking van VIOE en *tapis plein*. De dag was bedoeld om te onderzoeken in hoeverre het concept “erfgoedmakelaardij” een bruikbaar concept is om een “nieuwe” specialisatie binnen het erfgoedveld te typeren. De afgeleide vraag was wat, indien “erfgoedmakelaardij” inderdaad als concept bruikbaar blijkt, dan de wenselijke competenties van de “erfgoed-makelaar” zijn? Ik was gevraagd om in een afsluitende lezing te reflecteren op het concept vanuit het perspectief van professionele ontwikkeling.

De studiedag werd gehouden in het splinternieuwe gebouw van Ipsoc te Kortrijk (links). Op het plein voor het gebouw staat sinds januari een beeld van de beeldhouwer Johan Tahon. Het is niet te hopen dat dit beeld met z'n grote hoofd en verkrampde armen en benen symbool staat voor de toekomstige erfgoedmakelaar (foto's Peter van Mensch).

FARO is het Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed, gevestigd te Brussel.⁷⁶ KATHO is de Katholieke Hogeschool Zuid-West Vlaanderen.⁷⁷ Een van de opleidingen is die voor Sociaal-agogisch werk (Ipsoc). De opleiding wordt op de website als volgt omschreven: “De professionele bacheloropleiding in het sociaal werk bereidt je voor op een brede waaier van functies in diverse werkterreinen. Als sociaal werker geef je advies aan wie zijn weg zoekt in de samenleving, je begeleidt mensen met problemen. In het bedrijfsleven geeft je mee vorm aan het personeelsbeleid. In deze professionele bacheloropleiding maak je de keuze uit vier afstudeerrichtingen: maatschappelijke advisering, maatschappelijk werk, personeelswerk en sociaal-cultureel werk”. Binnen de laatstgenoemde richting is steeds meer belangstelling voor erfgoed. Medewerkers van Ipsoc benaderden FARO met de vraag in welke mate een sociaal-agogisch profiel relevantie heeft voor de erfgoedsector. Dit leidde tot de formulering van het concept “erfgoedmakelaar”.

⁷⁶ <http://www.faronet.be>

⁷⁷ <http://www.katho.be>

Mede-organisatoren van de dag waren VIOE, het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed,⁷⁸ en *tapis plein*.⁷⁹ Het in Brugge gevestigde *tapis plein* omschrijft zichzelf als “een projecthuis actueel erfgoed met als basisdoelstelling initiatieven te ontwikkelen die op een actuele, experimentele en complementaire wijze een breed en wisselend publiek doen participeren in ons alledaagse erfgoed. *Tapis plein* zet zich in als expertisecentrum omtrent vernieuwende methodieken voor erfgoedparticipatie en omtrent nieuwe thema's en aandachtspunten in het volksculturele domein. Projectpioniering en projectbegeleiding, netwerkvorming, informatie en reflectie omtrent actuele volkscultuur wijzen zich in dit kader uit als 21ste eeuwse opdracht en thema voor deze organisatie”.

Het symposium was er één in de reeks “Erfgoedgelerden? Competenties, opleidingen en de cultureel-erfgoedsector”. Op 7 oktober 2009 nam ik deel aan een eerdere bijeenkomst in dit kader.⁸⁰ In de reeks bijeenkomsten wil FARO aandacht vragen voor het bevorderen van de professionaliteit bij Vlaamse erfgoedinstellingen. Een van de centrale vragen is: welke competenties verlangen we van erfgoed-medewerkers en hoe verwerven zij die?

Van de bijdragen aan de studiedag zal een boekje samengesteld worden. Daarom wil ik mij hier beperken tot een aantal algemene opmerkingen.

Vlaanderen beschikt over een uitgewerkte infrastructuur betreffende het lokale erfgoed. Een sleutelrol wordt vervuld door de zogenaamde “erfgoedcellen”. Erfgoedcellen maken het erfgoed uit de eigen stad en regio toegankelijk voor een zo breed mogelijk publiek. Zij bevorderen de samenwerking, bouwen netwerken uit, experimenteren en ontsluiten het lokale of regionale erfgoed.⁸¹ Cultureel-erfgoedcellen beheren zelf geen erfgoed, maar bevorderen de samenwerking tussen de verschillende erfgoedzorgers en bouwen netwerken uit. Gebouwen- en monumentenzorg behoren echter in het algemeen niet tot hun bevoegdheden.

Erfgoedcellen zijn het gevolg van de wijze waarop in Vlaanderen het erfgoedveld ge(re)organiseerd is. Richtinggevend is de Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (= Conventie van Faro) van de Raad van Europa (2005).⁸² Hoewel België deze conventie officieel nog niet heeft geratificeerd, zijn de uitgangspunten verwerkt in “Het decreet van 23 mei 2008 houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid” van de Vlaamse regering, kortweg het Cultureel-erfgoeddecreet.⁸³ Een kernbegrip is “erfgoedgemeenschap”: “een gemeenschap die bestaat uit organisaties en personen die een bijzondere waarde hechten aan het cultureel erfgoed of specifieke aspecten ervan, en die het cultureel erfgoed of aspecten ervan door publieke actie wil behouden en doorgeven aan toekomstige generaties” (art. 2-5).

Mede gezien de sterke oriëntatie op volkscultuur, gekoppeld aan aandacht voor lokale geschiedenis, is het begrip “erfgoedgemeenschap” bij FARO nogal geografisch gedefinieerd. In de praktijk wordt “erfgoedgemeenschap” gelijk gesteld aan een dorp, stad(swijk) of regio. In Nederland daarentegen wordt het begrip juist gebruikt als organiserend principe voor thematisch georiënteerde erfgoedsectoren, met name mobiel erfgoed en computererfgoed.

⁷⁸ <http://www.vioe.be>

⁷⁹ <http://www.tapisplein.be>

⁸⁰ http://www.reinwardtacademie.nl/fileadmin/afbeeldingen/reinwardt/Lectoraat/FARO_Brussel.pdf

⁸¹ <http://www.erfgoedcellen.be/>

⁸² <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>

⁸³ <http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/1386549-Decreet.html>

De Amerikaanse literatuur over “cultural brokerage” heeft aanleiding gegeven aan het introduceren van het begrip “erfgoedmakelaardij” als verzamelterm voor alle activiteiten die gericht zijn op het vormen van erfgoedgemeenschappen in de meest uitgebreide zin. Daarbij gaat het om

- (a) het toegankelijk maken van erfgoed voor een zo breed mogelijk publiek,
- (b) het bevorderen van de interactie tussen de samenleving en erfgoedinstellingen,
- (c) het bevorderen van samenwerking en netwerkvorming tussen erfgoedinstellingen.

Mijn indruk is dat het laatstgenoemde punt nogal onderschat wordt. Het Reinwardt-project “Cultuur in Context” liet zien dat het niet eenvoudig is om een zodanige structuur te ontwikkelen zodat een meerwaarde kan ontstaan door het uitwisselen van informatie.⁸⁴ Iedere erfgoedsector heeft zijn eigen wijze van vastleggen van data en metadata.

Het gevaar van het creëren van een aparte infrastructuur ter bevordering van de interactie tussen de samenleving en erfgoedinstellingen is dat de erfgoedinstellingen dit niet meer gaan zien als een eigen taak. Het kan dus zijn dat het aanstellen van erfgoedmakelaars contraproductief werkt. Niet voor niets gaven verschillende sprekers tijdens de studiedag te kennen dat makelaardij een attitude is en geen specialisatie, of zoals ik dat probeerde samen te vatten: “Makelaars zijn wij allen”.

In de kantine waren voor de gelegenheid placemats neer gelegd met informatie over verschillende projecten waarbij van erfgoedmakelaardij sprake was (foto's Peter van Mensch).

Er is echter nog een ander probleem. In de discussie is er een sterke neiging het begrip makelaardij te koppelen aan de publiekscant van erfgoedinstellingen. Makelaardij is in dit opzicht een exponent van het zich ontwikkelende “participatie paradigma”.⁸⁵ Het is echter te beperkt om participatie exclusief te zien als deel van het educatieve werk. Als er al sprake is van een Reinwardt-ideologie ligt die in de opvatting dat participatie, d.w.z. de betrokkenheid van “source communities”, zich uitstrekt tot het beheer van erfgoed (verzamelen, conserveren/restaureren, documenteren/registreren), zich dus bezig houdt met alle aspecten van betekenisgeving. In een aantal projecten hebben we samen met musea de consequenties

⁸⁴ Nancy van Asseldonk, Peter van Mensch en Harry van Vliet (red.), *Cultuur in context. Erfgoeddata in nieuwe samenhang* (Reinwardt Academie, Amsterdam 2009).

⁸⁵ Nina Simon, *The Participatory Museum* (Santa Cruz 2010).

van deze “Erfgoed 2.0” benadering onderzocht.⁸⁶ Op basis van deze ervaringen zal “participatie” uitgewerkt worden tot één van de drie onderzoeksthema’s van het Lectoraat Cultureel Erfgoed en één van de thema’s waarbinnen studenten straks zullen kunnen afstuderen.

De agogische inbreng in de discussie deed sterk denken aan de jaren 70 van de vorige eeuw toen in Nederland musea werden gezien als instellingen die het “specifiek welzijn” moesten bevorderen. De nota *Naar een nieuw museumbeleid* (1976) stond in het teken van “Het scheppen van betere mogelijkheden voor deelneming van alle mensen en groepen van mensen aan de sociale en culturele voorzieningen door hen sociaal, cultureel en politiek bewust te maken van hun mogelijkheden en door de collectieve voorzieningen zelf meer af te stemmen op de belangen en verlangens van de mensen” en “Het extra aanwakkeren van pogingen tot vernieuwing in de cultuur die kunnen bijdragen aan een meer leefbare maatschappij, waarin een rechtvaardige verdeling van kennis en cultuur, van inkomen en macht tot stand wordt gebracht”. Door de politieke aardverschuiving van het begin van de jaren 80 verloor de welzijnsgedachte aan kracht. De in 1984 aan de Kamer aangeboden nota *Museumbeleid* plaatste het museumbeleid dan ook niet meer in het algemene kader van het welzijnsbeleid. Het woord welzijn komt in de nota zelfs niet meer voor. Toen midden jaren 80 de Reinwardt Academie als (te) kleine zelfstandige HBO-instelling gedwongen werd te fuseren, was voor zowel de directie als de medezeggenschapsraad een samengaan met sociaal-culturele opleidingen dan ook niet aan de orde. Uiteindelijk zou de academie in 1987 opgaan in de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten.

Toch is binnen de academie “de geest van ‘76” levend gebleven. De academie kon daarom snel aanhaken bij de ontwikkelingen zoals die zich in de jaren 90 in Engeland voordeden. Daar speelde de museologie-opleiding in Leicester een belangrijke rol bij het ontwikkelen van de “social inclusion” gedachte. Een nieuwe generatie Nederlandse museummedewerkers, die geen herinnering meer hadden aan de idealen van de jaren 70, lieten zich door de nieuwe Engelse museumpraktijk inspireren. Ook binnen de Reinwardt Academie is het werk van bijvoorbeeld Richard Sandell en Jocelyn Dodd goed bekend. Vanuit het Lectoraat Cultureel Erfgoed is Ruben Smit inmiddels bezig de concretisering van dit denken in de vorm van Generic Learning Outcomes⁸⁷ te onderzoeken op toepasbaarheid in de Nederlandse situatie.

De door de Museums, Libraries en Archives Council⁸⁸ geformuleerde Generic Learning Outcomes (GLOs) en Generic Social Outcomes (GSOs) laten zien hoe ver men kan komen met het “educatie paradigm” van de jaren 70 (ook wel omschreven als de “tweede museumrevolutie”). Het is de ambitie van het Lectoraat Cultureel Erfgoed om te onderzoeken in hoeverre de GLOs (en GSOs) ook ingezet kunnen worden als opstap naar de implementatie van het nieuwe “participatie paradigma” (“derde museumrevolutie”).

Sleutelwoord voor de toekomst van de erfgoedsector (ook als beroepsperspectief) is “co-creatie”. Erfgoed kan worden gedefinieerd als “a cultural process or performance that is concerned with the production and negotiation of cultural identity, individual and collective

⁸⁶ Léontine Meijer & Peter van Mensch, 'Teaching theory, practice and ethics of collecting at the Reinwardt Academie', *Collectingnet* (4) 2008: 6-7.

Léontine Meijer-van Mensch & Hans-Peter Bartels, 'The City Museum Düsseldorf and the participation paradigm', *Collectingnet* 2010 (9): 9-11.

André Koch & Jouetta van der Ploeg red., *4289 Wisselwerking. De Wonderkamer van Zoetermeer. Verslag van een geslaagd museaal experiment* (Stadsmuseum Zoetermeer, Zoetermeer 2008)

⁸⁷ <http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/>

⁸⁸ <http://www.mla.gov.uk/>

memory, and social and cultural values”.⁸⁹ Dit geeft ruimte aan een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van professionals en “source communities”. Zoals Christina Kreps zegt: “By identifying and naming the material and non-material elements that constitute their environment, people realize their right to their world and gaining control over it”.⁹⁰

Het lijkt mij wenselijk dat het concept “erfgoedmakelaardij” nadrukkelijk gezien wordt in relatie tot het “participatie paradigma”. Slechts dan helpt het concept ons verder in het ontwikkelen van een nieuwe professionaliteit. Ik bewonder de inzet van FARO om voorbij de sectorale tradities na te denken over het profiel van de erfgoedprofessional van de 21ste eeuw. Het mag daarbij niet gaan om een nieuwe specialisatie, want “makelaars zijn wij allen”....

Ipsoc studenten speelden een belangrijke rol bij de organisatie van de studiedag. Op basis van een speelse, maar inhoudelijke goede presentatie van de studenten (links) werd door de deelnemers gediscussieerd over gewenste competenties van erfgoedmakelaars. (foto's: Peter van Mensch)

⁸⁹ Laurajane Smith, 'Introduction', in: Laurajane Smith ed., *Cultural Heritage. Critical Concepts in Media and Cultural Studies* (Routledge, London 2007) 1-21

⁹⁰ Christina Kreps, *Liberating Culture. Cross-Cultural Perspectives on Museums, Curation, and Heritage Preservation* (Routledge, London 2003).

Bijlage 4

Kunst en erfgoed

Vorige week vrijdag (10 september) was ik aanwezig bij een interessante bijeenkomst over de relatie tussen kunst en erfgoed. De bijeenkomst, onder de titel “The Seriousness of Play”, werd georganiseerd door Saskia Monshouwer (zelfstandig curator), Birgitta Fijen (adjunct-directeur van Cultureel Erfgoed Noord-Holland) en Ellie van den Bomen (programma-manager bij Kunst en Cultuur Noord-Holland), en werd gehouden in Kunstfort Vijfhuizen⁹¹. De kernvraag was: hoe kan beeldende kunst worden ingezet bij het ontsluiten van cultureel erfgoed?⁹² De organisatoren hebben aansluiting gezocht bij de integrale en geïntegreerde benadering van erfgoed, zoals die onder andere ook bepleit wordt binnen de Reinwardt Academie. Inspiratiebron voor de bijeenkomst was een verslag dat ik maakte van een bijeenkomst van FARO waarin ik uitgebreid inga op de ideeën van Michael Shanks.⁹³ Aanleiding tot de bijeenkomst was de tentoonstelling ‘Dreams are my Reality; the Seriousness of Play’ die Saskia Monshouwer als gastcurator voor Kunstfort bij Vijfhuizen ontwikkelde. De tentoonstelling ging over geschiedenis en de manier waarop kunstenaars op de geschiedenis reflecteren. Het thema werd ingegeven door de bijzondere tentoonstellingslocatie, Kunstfort bij Vijfhuizen, onderdeel van de Stelling van Amsterdam en één van de doelstellingen was om mensen uit de omgeving te prikkelen om over geschiedenis na te denken. Het Kunstfort wilde deze mensen actief bij het fort en haar geschiedenis betrekken.

Geschiedenis leeft in de samenleving én in de beeldende kunst, stelt Saskia Monshouwer. In het Stedelijk Museum van Amsterdam loopt op dit moment bijvoorbeeld de tentoonstelling ‘Monumentalisme – geschiedenis nationale identiteit en geschiedenis’.⁹⁴ De tentoonstellingsmakers signaleren een trend; veel hedendaagse kunstenaars reflecteren op de geschiedenis. Bovendien zijn er inmiddels veel verschillende samenwerkingsprojecten van erfgoedinstellingen, historici, erfgoedbeheerders en kunstenaars gaande. De bijeenkomst wilde in beeld brengen wat de relatie tussen kunst en erfgoed/geschiedenis is en hoe kunstenaars en professionals uit het erfgoedveld zich tot elkaar verhouden. Het gezelschap bestond dan ook uit kunstenaars, cultuurambtenaren, freelance curatoren en museumprofessionals.

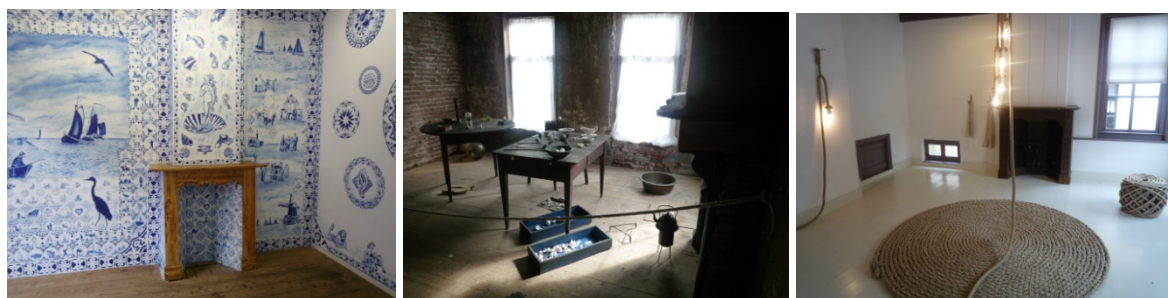
⁹¹ www.kunstfort.nl

⁹² www.monshouwereditions.nl/?p=341

⁹³ www.reinwardtacademie.nl/fileadmin/afbeeldingen/reinwardt/Lectoraat/FARO_Tongeren.pdf

⁹⁴ Lonnie van Brummelen en Siebren de Haan twee gastsprekers van de bijeenkomst nemen aan deze tentoonstelling deel met een installatie over het Pergamonaltaar in het Berlijnse Pergamonmuseum.

Er waren vier presentaties, twee vanuit de theorie en praktijk van het omgaan met erfgoed, en twee vanuit de kunstpraktijk. De discussie werd geleid door Odette Reydon (Erfgoed Nederland). De eerste spreker was Michael Huyser, directeur van het Zuiderzeemuseum. Huyser liet zien hoe het Zuiderzeemuseum zoekt naar een synergie tussen erfgoed en kunst (en design). De eerstejaarsstudenten die jongstleden maandag het museum bezochten, konden daar uitgebreid kennis mee maken. Hoewel Huyser dat in zijn bijdrage niet thematiseerde, gaat het in het museum om twee soorten van relaties tussen kunst en erfgoed. In de eerste plaats gaat het om kunstenaars die reflecteren op ambachtelijke tradities, in de tweede plaats gaat het om kunstenaars die reflecteren op het proces van musealiseren. Huyser ging vooral in op de eerste soort relatie. In mijn eigen bijdrage legde ik de nadruk op de tweede soort.

Drie installaties in het Buitensmuseum van het Zuiderzeemuseum. Van links naar rechts: Hugo Kaagman (The Blue Fish Vendor), Anu Tuominen (Tegenlicht) en Christien Meindertsma (The Flax Project). Foto's: Peter van Mensch 13-09-2010.

In mijn bijdrage (“Sense of place. Een museologie van het onzichtbare”) ging ik onder andere in op de verschillende methodes om “de ruimte tussen de objecten” zichtbaar te maken. Ik wees op twee tradities: de naturalistische en de symbolische traditie. Aan de ene kant dus de naturalistische, narratieve enceneringen met “living history” als ultieme poging om het onzichtbare zichtbaar te maken. Aan de andere kant de deconstructivistische methode die de dialectiek tussen zichtbaar en onzichtbaar thematiseert. Als voorbeelden noemde ik de de Urker Bult in het Zuiderzeemuseum en het werk van de Afro-amerikaanse kunstenaar Fred Wilson. Het werk van Wilson is een mooi voorbeeld hoe een kunstenaar op een indringende manier vragen kan stellen bij de manier waarop professionele erfgoedinstellingen met erfgoed omgaan.

Links: Living history op de Urker Bult in het Zuiderzeemuseum (foto: Peter van Mensch 13-09-2010). Midden: een beeld van de tentoonstelling “Mining the Museum” van Fred Wilson (1992) waarin hij liet zien dat de zwarte bevolking in de collectie van Amerikaanse musea genegeerd wordt (dat de dragers van de draagstoel en de kindermisjes die de kindervagens rijden zwarte slaven waren, wordt in de documentatie van het museum niet genoemd). Rechts: Fred Wilson in 2007.

De eerste presentatie vanuit de kunstpraktijk werd verzorgd door het kunstenaarsechtpaar Lonnie van Brummelen en Siebren de Haan. Zij beschreven enkele van hun projecten, waaronder de installatie “Monument to Another Man’s Fatherland”.⁹⁵ In deze installatie over het Pergamonaltaar in het Berlijnse Pergamonmuseum problematiseren zij bezit en toe-eigening van erfgoed. De tweede presentatie werd verzorgd door Maria Pask die theater technieken gebruikt om met groepen mensen in discussie te gaan over geschiedenis en herinnering.⁹⁶

Hoewel de discussie niet veel opleverde was de bijeenkomst op zich interessant en inspirerend. De bijeenkomst bood goede aanknopingspunten om het thema binnen de AHK, als interfacultaire activiteit, aan de orde te stellen. Tijdens de bijeenkomst maakten de aanwezige kunstenaars echter wel duidelijk dat zij problemen hadden met de formulering van de centrale vraag (“hoe kan beeldende kunst worden ingezet bij het ontsluiten van cultureel erfgoed”). Ook kunstenaars die in hun werk bezig zijn met het gegeven erfgoed en herinnering willen zich niet graag laten instrumentaliseren.

Het doelbewust door elkaar laten lopen van fictie en werkelijkheid, of liever gezegd het laten samenvloeien van werkelijkheid en de reflectie daarop, kenmerkt veel kunstprojecten die geschiedenis en erfgoed als uitgangspunt nemen. In de aankondiging van de bijeenkomst in Vijfhuizen werd het thema van de bijeenkomst gekoppeld aan het begrip “culturele biografie”. Helaas werd er tijdens de bijeenkomst niet verder over gesproken. Dat is jammer want “culturele biografie” is een krachtig concept bij de integratie van de verschillende erfgoeddisciplines. Het is daarom ook een concept dat door de Kenniskring Cultureel Erfgoed intensief besproken is.

Een kunstenaar die veel werk met het concept “culturele biografie” (ook aanwezig bij de bijeenkomst in Vijfhuizen) is Ida van de Lee.⁹⁷ Het is de moeite waard om eens kennis te nemen van haar website. In het kader van het jubileumjaar van het Zuiderzeemuseum heeft zij bijvoorbeeld het kunstproject De Zouttocht ontworpen als een visie op de rol die het museum zou kunnen spelen. Een als boot omgebouwd schuurtje, dat door de aanleg van de HSL lijn in Abcoude op drift is geraakt, kwam op 4 juni, na een lange tocht over het IJsselmeer, aan in het Zuiderzeemuseum en heeft daar asiel aangevraagd. Daarnaast is een verweesd huisje uit Zoutkamp, dat al jaren opslagen ligt in het museum, met een zeilvrachtschip thuis worden gebracht.⁹⁸ Een ander project betrof het arbeiderswijkje het Vissershop in Zaandam. De wijk moest worden gesloopt omdat het bleef verzakken. Van karakteristieke elementen is een schatkist gemaakt waar de bewoners hun verhalen en herinneringen in hebben gedeponed. In een processie werd de kist over de Zaan naar het Zaan Museum gebracht. De herinneringen zijn eind 2004 in het casco van de laatste sloopwoningen op bijzondere wijze uitgewerkt. De panden lieten zich lezen als een ruimtelijk verhalenboek. De beste herinneringen werden in 2006 op honderd natuurstenen tegels gegraveerd. Zo werd de geschiedenis aan het nieuwe Vissershop teruggegeven.⁹⁹

⁹⁵ Zie www.youtube.com/watch?v=nsr0OPZUaMk. Voor ander werk zie bijvoorbeeld: <http://www.smba.nl/en/newsletters/n-85-frontyards-and-backyards/> en <http://en.shanghaibiennale.org/content.php?nid=52>

⁹⁶ Zie bijvoorbeeld <http://www.netherlands-embassy.org.uk/home/index.php?i=494>

⁹⁷ <http://www.idavanderlee.nl/>

⁹⁸ <http://www.zouttocht.nl>

⁹⁹ <http://www.sloophamerschatkamer.nl/>

Iemand die we als Reinwardt Academie al wat langer kennen is Jacqueline Heerema.¹⁰⁰ Zij maakte onder andere naam met het project Museum Oostwijk.¹⁰¹ In 2003 heeft Heerema met bewoners het concept ‘Museum Oostwijk’ gelanceerd, waarbij de Vlaardingse woonwijk tot museum is uitgeroepen. Alles en iedereen, toen en nu is onderdeel van de Collectie van het museum. Museum Oostwijk is geen museum in de klassieke betekenis van het woord, maar een concept dat als een koepel over de Oostwijk ligt. Doel van het museum is een verbinding vormen tussen alle verhalen, voorwerpen, plekken en personen in de Oostwijk en daarmee het karakter van de Oostwijk en de betekenis die de wijk heeft voor haar bewoners zichtbaar maken.¹⁰² In 2008-2009 werkte zij samen met het Stadsmuseum Zoetermeer bij de projecten Give & Take¹⁰³ en De Wonderkamer van Zoetermeer¹⁰⁴. Beide projecten zijn in Reinwardt context vaak gebruikt als voorbeelden van het participatie paradigma in betekenisgeving. Door lezingen en publicatie van Léontine hebben de projecten in Duitsland een grote bekendheid gekregen en waren aanleiding om de Reinwardt Academie uit te nodigen deel te nemen aan soortgelijke projecten in Düsseldorf (Stadtmuseum; afstudeerproject van Hans-Peter Bartels), Berlijn (Bezirksmuseum Friedrichshain-Kreuzberg) en Wenen (Technisches Museum).

Uiteraard zijn er meer kunstenaars die op een of andere manier reflecteren op geschiedenis en erfgoed, al of niet gekoppeld aan het concept “culturele biografie”. Onder het directoraat van Michael Fehr ontwikkelde het Karl Ernst Osthaus Museum¹⁰⁵ te Hagen (Duitsland) zich tot een plaats waar kunstenaars de gelegenheid kregen met deze thematiek bezig te zijn, in het bijzonder gericht op de reflectie op het proces van musealiseren. Het museum is onder andere een “dependance” van het Museum of Jurassic Technology (Los Angeles), een van de meest fascinerende musea die ik ken.¹⁰⁶

Peter van Mensch

¹⁰⁰ <http://www.jacquelineheerema.nl/>

¹⁰¹ <http://www.museumoostwijk.nl/>

¹⁰² <http://www.jacquelineheerema.nl/museumoostwijk/index.html>

¹⁰³ <http://www.stadsmuseumzoetermeer.nl/GiveandTake.htm>

¹⁰⁴ <http://www.stadsmuseumzoetermeer.nl/WonderKamerVanZoetermeer.html>

¹⁰⁵ <http://www.osthausmuseum.de/web/de/keom/museum/museum.html> In de bibliotheek van de RWA zijn verschillende boeken te vinden die Fehr schreef over het onderwerp. Zie bijvoorbeeld zijn *Open Box : künstlerische und wissenschaftliche Reflexion des Museumsbegriffs* (1998).

¹⁰⁶ <http://www.mjt.org/>. Over het museum zie ook http://en.wikipedia.org/wiki/Museum_of_Jurassic_Technology.

Bijlage 5

**Pilotonderzoek naar toepasbaarheid
meetinstrument
Generic Learning Outcomes
in Nederlandse context**

**Kenniskring Cultureel erfgoed van de Reinwardt Academie
Ruben Smit 26 april 2010**

Inhoudsopgave:	Blz:
Inleiding op het onderzoek	3.
Doelstelling van het onderzoek	5.
Vraagstelling en subvragen	5.
Plan van aanpak	5.
Organisatie	9.
Bijlage 1 – Achtergrondinformatie <i>Inspiring Learning for All</i> programma en het meetinstrument van de Generic Learning Outcomes (GLOs)	10.
Bijlage 2 – Wat is leren eigenlijk?	14.

Inleiding:

Dit is het voorstel voor een pilotstudie naar de mogelijke toepasbaarheid in de Nederlandse context van het door de MLA ontwikkelde meetinstrument naar *Generic Learning Outcomes*.¹⁰⁷

Onderzoekskader:

Het voorstel is geschreven in het kader van de Kenniskring Cultureel erfgoed van de Reinwardt Academie – Hogeschool voor de kunsten te Amsterdam.

Het doel van het Lectoraat is tweeledig:

1. het ontwikkelen van een integrale en geïntegreerde theoretische basis betreffende erfgoed;
2. het ontwikkelen van denkbeelden betreffende de omgevingsgerichtheid van erfgoedinstellingen.

De activiteiten van de Kenniskring worden inhoudelijk bepaald door de relatie tussen werkveld, theoretische reflectie en onderwijskundige toepassing. Binnen deze driehoek zijn er drie onderzoekslijnen geformuleerd:

- a. Analyse en vergelijking van verschillende erfgoedtheorieën;
- b. Inventarisatie en vergelijking van denkbeelden betreffende de omgevingsgerichtheid van erfgoedinstellingen;
- c. Empirisch onderzoek betreffende de omgevingsgerichtheid van erfgoedinstellingen.

Dit onderzoek bevindt zich op het snijvlak van de laatste twee onderzoekslijnen van het Lectoraat Cultureel erfgoed.

Het voorstel voorziet in: twee inspiratie- en agendeerbijeenkomsten, een pre-pilot en een pilotonderzoek.

Prestatie-indicatoren nu noodzakelijker dan ooit?

Erfgoedinstellingen hebben meer dan ooit behoefte aan een eenduidig instrument waarmee zij hun maatschappelijke relevantie zichtbaar maken. Immers, met de aanstaande miljardenbezuinigingen en aanzienlijk krappere beurzen van sponsors zullen de komende jaren voor het erfgoedveld op zijn zachts gezegd spannend worden. In de verkiezingsprogramma's van de reguliere politieke partijen worden er bezuinigingen aangekondigd die uiteenlopen van 10 tot 35 miljard voor de komende kabinetsperiode – de cultuur- en erfgoedsector zal daarvan niet worden uitgesloten. De kaasschaaf lijkt te zijn opgeborgen, de politiek zegt harde keuzes te gaan maken. De tijden dat erfgoedinstellingen om hun veronderstelde intrinsieke waarde tot in lengte van dagen gevrijwaard worden van stevige bezuinigingen zijn voorbij en daarmee is de noodzaak voor deze publiekgefinancierde instellingen tot relevante openbare verantwoording essentiëler dan ooit.

Behoud, beheer en basale ontsluiting van collecties voor huidige en toekomstige generaties wordt vandaag de dag als een vanzelfsprekende taak van musea gezien. Maar wat leveren musea dan nog meer? Culturele instelling grijpen vaak naar cijfermatig bewijsmateriaal als het gaat om prestatie-indicatoren: er worden bezoekersaantallen getoond, de hoeveelheid *hits* op de websites worden geteld, aantallen geproduceerde tentoonstellingen en het aantal vierkante meters die elke tentoonstelling besloeg worden in kaart gebracht, de hoeveelheid

¹⁰⁷ Zie voor een uitgebreide indruk <http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/> (geraadpleegd 13-december 2008)

bruik– of uitlenen op een rij gezet, alsmede de hoeveelheid publicaties of lezingen van de individuele stafleden. Dan zijn er ook publieksonderzoeken die de instellingen verrichten onder hun publiek. Meestal zijn die uitkomsten instellingsspecifiek en daarmee moeilijk onderling vergelijkbaar.

Zelfs los van de veranderde economische en politieke werkelijkheid is het voor erfgoedinstellingen van belang om op een eenduidige en heldere manier hun *stakeholders* als overheden, sponsors uit het bedrijfsleven, bestuurders, bezoekers en niet-bezoekers met overtuigende bewijslast te tonen wat de meerwaarde is die zij de samenleving bieden. Zie het als een vorm van behoorlijk bestuur, misschien zelfs als emancipatie. Het erfgoedveld dient dan wel te beschikken over een gedeeld instrument dat zich bedient van begrijpelijke taal waarmee zowel intern als extern, en onderling vergelijkbaar, inzichtelijk kan worden gemaakt wat de meerwaarde is van alle geleverde inspanningen. In Engeland is zo'n model met succes ontwikkeld.¹⁰⁸ Kunnen wij daar in Nederland iets mee? (Zie voor achtergrond informatie over de GLOs bijlage 1 van dit voorstel.)

¹⁰⁸ Een overtuigende bewijslast voor het succes van dit meetinstrument heeft Eilean Hooper-Greenhill geleverd in: Hooper-Greenhill, Eilean, *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*, (Routledge, 2007)

1. Doelstelling van het onderzoek:

Vorstudie naar adoptie van toepassing van meetinstrument naar de *Generic Learning Outcomes* van het programma *'Inspiring Learning for All'* van de Museums Libraries and Archives Council (MLA)¹⁰⁹ in de Nederlandse context.

Met dit instrument kunnen musea hun maatschappelijke relevantie op heldere en onderling vergelijkbare wijze in beeld brengen.

Dit leidt ook tot verdere professionalisering van het museale veld.

2. Vraagstelling:

De vraagstelling luidt:

Is het meetinstrument naar de *Generic learning Outcomes* van de website *'Inspiring Learning for All'* ook in de Nederlandse context bruikbaar en van waarde?

Subvragen:

- a. Is het meetinstrument naar de generieke leeruitkomsten van de website *'Inspiring learning for All'* overdraagbaar naar de Nederlandse context?
- b. Is er sprake van toenemende druk op (overheidsgesubsidieerde) erfgoedinstellingen om hun maatschappelijke relevantie naar de samenleving toe te bewijzen?
- c. Is de het de bezoekers in staat stellen te 'leren' de belangrijkste uitkomst van museumbezoek en geldt dat als positieve bewijslast voor de maatschappelijke relevantie van musea?
- d. Zou het vertaalde instrument musea daadwerkelijk helpen hun plek en positie in de samenleving te versterken?

3. Plan van aanpak:

Er komt een verkennings- en actieprogramma met de volgende onderdelen.

1. Opzetten en doordenken van pre-pilot en voorstudie naar de adoptie van het meetinstrument naar de GLOs in Nederlandse musea.
2. Interessepeiling onder enkele relevante musea die in Nederland een sleutelrol spelen en uitnodiging voor deelname aan voorbesprekronde (juni) door afdelingshoofden educatie/communicatie en expertbijeenkomst (september) met Engelse sleutelspelers en Nederlandse vertegenwoordigers uit het branche vertegenwoordiging, academiewereld en het werkveld.
3. Binnen deze groep musea worden er drie geselecteerd voor deelname aan de *pilotstudy*.
4. Informatie- en uitwisselingsmiddag met hoofden educatie/communicatie over expertmeeting en doordenken over de inrichting van de pre-pilot.
5. Expertbijeenkomst met als doel te informeren, te enthousiasmeren en te kritiseren.
6. Uitvoer pre-pilot en aanpassen testprogramma.

¹⁰⁹ <http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/toolstemplates/genericlearning/> (geraadpleegd: 20 april 2010)

7. Start *pilotstudy* met drie musea naar de bruikbaarheid en toepasbaarheid van het GLO-meetinstrument in de Nederlandse context.
8. Najaar 2011 presentatie van bevindingen aan het veld.

Ad 1 - Opzet pre-pilot en pilotstudy

- a. Vertalen, inrichten en testen van pre-pilot samen met master's student Davida de Hond. De pre-pilot is een kleine versie van de hoofdpilot.
- b. De pilot beperkt zich tot drie musea in een soortgelijke context. Ze hebben alle een inhoudelijk narratief. Ze zijn grootstedelijk. Of ze bevinden zich in dezelfde stad, of ze hebben een soortgelijke inhoudelijk. Bijvoorbeeld: AHM, JHM en TM in Amsterdam, of AHM, RHM en HHM in de drie grootste steden van Nederland. Ze zijn goed bereikbaar met OV voor studenten die dit onderzoek gaan doen.
- c. De uitvoer van de pre-pilot en het feitelijk onderzoek geschiedt door MA en BA studenten van de Reinwardt Academie onder supervisie van Jan Sas en Ruben Smit.
- d. Het gaat in essentie om een dubbelonderzoek:
 1. Enerzijds gaat het om het valideren van het Engelse model in de Nederlandse context. Dit doen we zoals ook veel onderzoek in Engeland werd verricht door middel van het toetsen van schoolkinderen. Daarmee heb je een min of meer homogene groep (in leeftijd en kennisniveau) en je kunt behalve alleen met de kinderen ook met hun docenten spreken. In dit valideringsonderzoek testen we een van de succesvolste methoden van het RCMG middels een *copy-paste* toetsing. Kinderen krijgen een lege ansichtkaart met een uitnodigende tekst er boven om daarop met een tekening of tekst een spontane reactie te geven op hun museumbezoek. Deze reactiekaarten bespreken we met hen en apart ook met hun docenten. Aan de hand van deze reactiekaarten en de besprekingen plaatst het team van onderzoekers in welke GLO-categorieën de kinderen scoren.
 2. Anderzijds willen we het GLO-model ook toetsen bij individuele bezoekers. Dit is een nieuw onderzoek. Eerst categoriseren we aan de hand van de motiveringskarakteristieken van John Falk (*Explorers, Facilitators, Experience seekers, Professional hobbyists, Rechargers*)¹¹⁰ een reeks van individuele museumbezoekers. Deze krijgen na afloop van hun bezoek ook een reactiekaart waarna een kort gesprek volgt. Hier zullen we bezien welk type bezoeker in welke GLO-categorieën scoort.

Ad 2 - Interessepeiling

Interesse peilende telefoontjes en follow-up mail aan:

- Directeuren en hun afdelingshoofden communicatie/educatie van (middel)grote musea:
 - Paul Spies en Annemarie van Eekeren (Amsterdams Historisch Museum),
 - Edwin Jacobs en Eveline Reeskamp (Centraal Museum),
 - Frits Loomer en Marieke van Bommel (Maritiem Museum),
 - Lejo Schenk en Hans van de Bunte (Tropenmuseum),
 - Michel Hommel en John Leek (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid),
 - Hans Walchenbach, Jacques Börger en Paul van de Laar (Rotterdams Historisch Museum)
 - Hetty Berg en Petra Katzenstein (Joods Historisch Museum)

¹¹⁰ Zie voor een overzicht en achtergrond van deze type museumbezoekers het nieuwste boek van John Falk, *Identity and the Museum Visitor Experience*, (Left Coast Press, 2009)

- Antoinette Visser en Diana Timmer (Haags Historisch Museum)
- Patrick van Mil en/of Ann Goldstein en Rixt Hulshof Pol
- Uit de Academische wereld, Kenniskring Cultureel Erfgoed en Reinwardt Academie:
 - Lecoraat intern: Peter van Mensch, Lector Cultureel Erfgoed, Jas Sas, Leontine Meijer-van Mensch, Paula dos Santos (docent-onderzoekers)
 - Docenten Reinwardt Academie: Jorna Kniese, Nico Halbertsma, Mario Jellema (docenten publieksbegeleiding).
 - Studenten RA: Davida de Hond, MA student (pre-pilot) en 3 of 4 nader te bepalen BA studenten (pilot)
 - Rob van der Laarse – Programma Directeur Erfgoedstudies, Universiteit van Amsterdam
 - Carla van Boxtel – Bijzonder Hoogleraar Cultureel Erfgoed, Erasmus Universiteit, Rotterdam
- Wereld van beleid en koepels:
 - Marineke van der Reijden - Mondriaan Stichting
 - Siebe Weide en Anneke Hogeweg - Nederlandse Museum Vereniging
 - Frans Hoving en Cees Hageman - Erfgoed Nederland
 - Vibeke Roeper - Cultureel erfgoed Noord-Holland
 - Melissa de Vreede – Cultuurnetwerk

Ad 3 - Selectie van musea voor pilot.

Om een zo'n eenduidig mogelijk beeld te krijgen dat toch representatief is beperken we ons tot drie musea. In deze fase betrekken we ook geen andere erfgoedinstellingen als bibliotheken of archieven.

Voor de validiteit van het onderzoek is het goed dat de verkozen musea enkele karakteristieke delen:

- Ze hebben een inhoudelijk narratief dat in tentoonstellingen wordt geboden.
- Ze hebben langlopende tentoonstellingen.
- Ze trekken zowel schoolgroepen als individuele bezoekers.

Het worden ofwel drie Amsterdamse musea (bijvoorbeeld: Tropenmuseum, Amsterdams Historisch Museum en Joods Historisch Museum), ofwel drie historische stadsmusea (Amsterdams Historisch Museum, Haags Historisch Museum en Rotterdams Historisch Museum.)

Ad 4 – 17 juni 2010 informatie en uitwisselingsmiddag over (pre-)pilot met afdelingshoofden communicatie:

Half juni vindt er een bijeenkomst plaats met de afdelingshoofden die educatie en leren in hun portefeuille hebben. Het gaat dan om: Annemarie van Eekeren (Amsterdams Historisch Museum), Eveline Reeskamp (Centraal Museum), Marieke van Bommel (Maritiem Museum), Hans van de Bunte (Tropenmuseum), John Leek (Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid), Jacques Börger (Rotterdams Historisch Museum), Petra Katzenstein (Joods Historisch Museum), Diana Timmer (Haags Historisch Museum) en Rixt Hulshof Pol (Stedelijk Museum). Samen met Davida de Hond en Jan Sas bespreken we de achtergronden en opzet van de pre-pilot en pilot.

Doel is informeren en aanscherpen pre-pilot.

Opzet middag - locatie Reinwardt Academie:

14:00 welkom met thee/fris voorstelronde

14:15	Achtergrond onderzoek Inspiring Learning for All en GLOs, door Ruben Smit
15:00	Discussie
15:30	Opzet en uitvoer (pre) pilot nader bekeken, door Ruben Smit en Jan Sas
16:00	Discussie en aanbevelingen
16:45	borrel

[Mogelijk begin juli - Voorbespreking in Londen/Leicester met Jocelyn Dodd, Samantha Heywood en Sue Wilkinson]

Ad 5 – Expertbijeenkomst op 9 september

Opzet en uitvoer expertmeeting en besloten gedachte-uitwisseling met Nederlandse professionals (directeuren en hun afdelingshoofden) en sleutelspelers die aan het Engelse programma 'Inspiring Learning for All' hebben bijgedragen.

DOEL:

Informereren (wat is leren, hoe meet je dat),

Enthousiasmeren (in Engeland werkt het, dat moet bij ons toch ook kunnen), Agenderen (hoe en wat)

Uitwisseling en discussie met:

- Bovengenoemde vertegenwoordigers Nederlandse musea
- Vertegenwoordigers kenniskring,
- Vertegenwoordigers Erfgoed Nederland,
- Vertegenwoordigers Nederlandse Museum Vereniging,
- Vertegenwoordiger(s) Mondriaan Stichting.
- Jocelyn Dodd (University of Leicester, School of Museum Studies – director of RCMG) -> onderzoek en bewijslast voor succes
- Sue Wilkinson (Director of Policy & Sustainability , MLA) -> Implementatie en effecten naar stakeholders
- Samantha Heywood (Director of Learning & Interpretation, Imperial War Museum) -> uitvoer en effecten

Opzet expertmeeting - locatie Reinwardt Academie:

14:30	Inschrijving met thee
15:00	Welkom en voorstelronde
15:30	The necessity of Inspiring Learning for All – Sue Wilkinson (MLA)
15:50	Questions
16:00	View from the field – Samantha Heywood (IWM)
16:20	Questions
16:30	Validating the programme – Jocelyn Dodd (RCMG)
16:50	Questions
17:00	Break
17:30	Opzet en uitvoer van pilot – Ruben Smit
18:00	Discussion and exchange of ideas moderator Leontine Meijer
18:45	Drinks
19:15	Conference dinner
20:30	End

Schriftelijke verslaglegging van key-notes en discussie.

Ad 6 - Pre-pilot ontwikkelen en uitvoeren:

Samen met Jan Sas en Davida de Hond (of studenten van de Minor) opzet en testen pre-pilot.

Deze ontwikkeling start in mei en loopt tot oktober.

De pre-pilot is noodzakelijk om de echte pilot zo goed als mogelijk te laten verlopen. In de pre-pilot proberen we met één schoolklas en een aantal individuele bezoekers de vertaalde test uit.

Ad 7 - Uitvoer Pilot

- Binnen de Reinwardt Academie wordt er komend studiejaar geëxperimenteerd met afstudeerlijnen. Geselecteerde studenten kunnen dan binnen een aantal deelterreinen mee doen met relevant onderzoek. Dit project leent zich uitstekend.

- Er zullen 3 studenten worden benaderd die de minor Publiek hebben gedaan en die aan dit project worden verbonden. Elke student zal binnen een van de pilotmusea zelfstandig het onderzoek verrichten. Samen met de stuurgroep zullen ze ook aan het interpretatieproces meedoen.

- Het Onderzoek start in februari en loopt tot half mei. Studenten dienen dan zelfstandig een reflectie te schrijven waarop zij individueel afstuderen.

Ad 8 - Studiedag resultaten Pilot

In het najaar worden de resultaten op een studiedag aan het museale veld gepresenteerd.

5. Organisatie:

Projectleiding: Ruben Smit (met onderzoeksmethodologische ondersteuning Jan Sas)

Projectorganisatie: Ruben Smit, Susan van 't Slot (en met medewerking van Erfgoed Nederland of Nederlandse Museum Vereniging)

Monitoring: Peter van Mensch, Jan Sas en Léontine Meijer

Locatie: Reinwardt Academie

Bijlage 1:**Achtergrondinformatie *Inspiring Learning for All* programma en het meetinstrument van de Generic Learning Outcomes (GLOs)****Inspiring Learning for all**

In Engeland ontspoon zich over prestatie-indicatie alweer acht jaar gelden een interessante gedachtewisseling die werd geleid door de *Museums, Libraries and Archives Council* (MLA). Eerst onderzocht men in breed opgezette debatronden wat de erfgoedinstellingen zelf als de belangrijkste meerwaarde zagen die zij de samenleving bieden. Na Socratisch doorvragen bleek dat die vooral gezocht moest worden in hun rol als informatieverstrekkers. De Engelse erfgoedinstellingen vonden redelijk unaniem dat zij sleutelspelers zijn in een naar kennis en informatie dorstende netwerksamenleving. Anders gezegd; erfgoedinstellingen bieden individuen en groepen uit de samenleving de mogelijkheid om op eigen wijze, naar eigen interesse, in eigen tempo, met zelfgekozen vrienden of familie, en op een eigen geprefereerde tijdstip erfgoed te ervaren en er in de breedste zin van het woord ervan te kunnen 'leren'.

De definities van 'leren'¹¹¹ werden weer met het veld besproken en in Engeland kwam men over 'leren' in een erfgoedomgeving tot de volgende begripsbepalingen¹¹²:

- Leren is een proces van actieve betrokkenheid met ervaringen.
- Het is wat mensen doen als ze de wereld om zich heen trachten te snappen.
- Het kan betrekking hebben op de ontwikkeling en verdieping van vaardigheden, kennis, begrip, waarden, ideeën, en gevoelens
- Effectief leren leidt tot verandering, ontwikkeling en het verlangen meer te willen leren.

De Engelsen vonden trouwens ook dat er op dat gebied van 'leren' binnen erfgoedkringen nog geen breed gedragen visie was en dat de eigen kennis over de rol als een instelling die het 'leren' faciliteert sterk verbeterd kan worden. In vervolgdiscussie over het faciliteren van 'leren' ontstonden de volgende ideeën. Om een kennisorganisatie te zijn, dient een museum, bibliotheek of archief:

- een gedeelde visie op zijn rol en doelen te ontwikkelen
- initiatieven te nemen, teamwerk en flexibele benaderingen aan te moedigen
- persoonlijke en professionele ontwikkeling te ontplooien
- en een open houding te hebben ten aanzien van nieuwe ideeën en aanpakken.

In de discussies die de MLA met het veld voerde werden uiteindelijk vijf generieke leeruitkomsten onderscheiden:

1. Kennis en begrip
2. Vaardigheden
3. Houdingen en waarden
4. Plezier, inspiratie en creativiteit
5. Activiteit, gedrag & voortgang

¹¹¹ In Bijlage 2 sta ik stil bij het verschijnsel 'leren'.

¹¹² Zie ook: <http://www.inspiringlearningforall.gov.uk/learning/index.html>

1. *Kennis en begrip*

- Iets of wat te weten komen over een onderwerp
- Leren van feiten en informatie
- Iets doorgronden.
- Begrip verdiepen
- Snappen hoe musea, archieven en bibliotheken werken
- Het leggen van verbindingen en relaties tussen zaken

Kennis en begrip is eigenlijk de meest klassieke - namelijk op de cognitieve ontwikkeling gerichte - leeruitkomst. Iets te weten komen, het leren van feiten en informatie, betekenis toekennen, begrip verdiepen, het leggen van verbanden, maar ook snappen hoe een en ander werkt in bibliotheken.

2. *Vaardigheden*

- Begrijpen hoe je iets moet doen
- In staat zijn om iets nieuws te beginnen
- Intellectuele vaardigheden
- Informatie management vaardigheden
- Sociale vaardigheden
- Communicatieve vaardigheden
- Fysieke vaardigheden

Ontwikkeling van vaardigheden is ook een betrekkelijk klassieke en meetbare leeruitkomst. Je overwint computerangst door een korte introductie cursus, je leert via een register boeken opzoeken. Enz...

3. *Houdingen & waarden*

- Gevoelens
- Percepties
- Opinions over onszelf (bijv: zelfbeeld en eigenwaarde)
- Opinions over en houdingen naar andere mensen
- Grotere tolerantie-capaciteit
- Empathisch vermogen
- Toename in motivatie
- Houding tegenover een organisatie
- Positieve and negatieve houding in relatie tot opgedane ervaringen

Het (her)ijken van je eigen grondhouding en het toetsen en bijstellen van je waarden en normen is al een veel subjectievere en subtielere leeruitkomst. Het gaat om fundamentele beelden die misschien niet zo zeer veranderen (accommodatie) als wel een lichte aanpassing ondergaan (assimilatie).

4. *Plezier, inspiratie en creativiteit*

- Plezier hebben
- Verrast worden
- Innovatieve gedachten hebben
- Creativiteit
- Exploreren, experimenteren and maken

- Geïnspireerd worden

Het gewaarworden van plezier, de optillende ervaring van inspiratie opdoen, creativiteit voelen stromen – het zijn begrippen die we normaal niet snel onder de noemer ‘leren’ plaatsen. Wel kennen de meesten van ons de energiegevende flow-ervaring die kan optreden als gepaste uitdaging en eigen capaciteit elkaar raken. Een vrolijk stemmende leeruitkomst!

5. Activiteit, gedrag & voortgang

- Wat mensen doen
- Wat mensen willen doen
- Wat mensen hebben gedaan
- Vastgelegde of geobserveerde gedragingen/ ondernomen acties
- Een verandering in de wijze waarop mensen hun leven inrichten

De laatste leeruitkomst is handelingsgericht. Deze is zowel intentioneel (het actieve gedrag wordt nog uitgesteld) als expliciet (men gaat tot actie over). Doordat iemand een reeks musea heeft bezocht en heeft ervaren dat het leuk is, koopt hij een Museumkaart. Geïnspireerd door het archiefbezoek gaat iemand daadwerkelijk zijn familiegeschiedenis uitzoeken.

Empirische bewijslast

De volgende fase was dat de veronderstelling ‘hard gemaakt’ moest worden. Een reeks van wetenschappelijke onderzoeken onderzocht bezoekers aan erfgoedinstellingen op hun ‘leer’ ervaringen. De resultaten waren zo bemoedigend dat er als resultaat een officieel projectprogramma werd gestart met de titel ‘Inspiring Learning for All’. Dit *webbased* programma biedt nader inzicht in de principes van ‘leren’ van erfgoed, maar biedt vooral de erfgoedinstellingen een onderzoeksinstrumentarium waarmee ze publieksonderzoek kunnen verrichten om die ‘leerresultaten’ te staven. Door een eenduidiger opzet en uitvoering zijn de resultaten onderling vergelijkbaar, verifieerbaar en daarmee geloofwaardiger.

Methodisch worden vaak responsiekaarten en/of vraaglijsten gebruikt. Zo blijken de responsiekaarten een succesvol middel. Ze zijn postkaartgroot en bieden de ruimte voor een korte commentaarzin en/of een kleine schets. Beelden kunnen leerervaringen versterken en geven vaak een rijker bewijsmateriaal. Zij maken het mogelijk om op verschillende niveaus met elkaar te kunnen communiceren en zo leerervaringen te delen. Maar beelden zijn lastig te interpreteren, men dient te voorkomen dat ze in isolatie worden beschouwd. Het samen bespreken van de schets met degene die hem maakte is het beste.

Door met de vijf leeruitkomsten in gedachten de responsiekaarten te bestuderen kunnen spannende conclusies worden getrokken.

Ook biedt de website ‘Inspiring Learning for All’ een reeks van voorbeeldvragen die zijn gerangschikt naar de vijf groepen leeruitkomsten. Dit bevordert de onderlinge vergelijkbaarheid van de onderzoeksresultaten.

Het is interessant om te bezien of het (bewezen) initiatief dat in Engeland door de (MLA) is gelanceerd via de website ‘Inspiring Learning for All’ naar de Nederlandse context is over te brengen.

Bijlage 2: Wat is leren eigenlijk?

De kernvraag is natuurlijk wat leren nu eigenlijk is. Die vraag kan het best vanuit van uit de meest recente leerpsychologische theorieën over leren beantwoorden. Het is tegenwoordig gangbaar om 'leren' te bezien vanuit de theorie van constructivistisch leren¹¹³.

Constructivisme als leertheorie is nu zo'n 30 jaar jong maar kan worden teruggevoerd op de pioniers in de leerpsychologie als Piaget en Vygotsky, of recenter Kolb en Gardner. In de kern gaat het uit van de brede erkenning dat het leerresultaat altijd contextueel is. Leren is een individuele constructie van de 'werkelijkheid', dit leerproces bouwt voort op reeds aanwezige kennis, gevoelens en ervaringen. In elke nieuwe situatie die we verkennen en trachten te begrijpen ontkomen we tijdens dat proces van betekenisgeving niet aan de inkleuring door onze eigen achtergrond. Het 'leren' wordt bepaald door wie, wat, waar en wanneer we zijn. Het wordt aangejaagd door onze talenten, ingekleurd door onze sociaal-culturele achtergronden.

Voorts is het van belang formeel - en informeel leren te onderscheiden. In de kern is formeel leren gelijk aan schools leren. Het is gebonden aan instituties die een leerprogramma hebben met maatstaven die men toetst. Het resultaat leidt meestal tot een erkenning in de vorm van een diploma of certificaat. Daarentegen is informeel leren een meer alledaagse manier van met de werkelijkheid 'leren' omgaan. Individuele bezoekers aan musea vallen meestal in die categorie. Natuurlijk gaat het dan ook om bewuste kennis- en begripsverdieping, maar informeel leren geschiedt ook terloops. Voortdurend zijn mensen bezig met al of niet bewust betekenis toe te kennen aan dat wat ze zien, horen, proeven, ruiken, voelen en ervaren. Informeel leren is in de kern een typisch menselijk proces van levens-lang-leren. Dat 'informeel leren' moeten we dus zo breed als mogelijk beschouwen: het is zowel een cognitief als emotioneel proces, het vereist actieve betrokkenheid van degene die leert en het is context gebonden. 'Leren' dient als begrip daartoe opgerekt te worden. Een zestal kenmerken van hedendaagse 'leren' in musea is door Linda Kelly goed verwoordt in haar artikel *Visitors and Learners: Adult Museum Visitors' Learning Identities*.¹¹⁴ 'Informeel leren' hangt volgens haar nauw samen met:

- Plaats - museum, archief, culturele instellingen, internet, het 'echte' leven, enz..
- Proces - iets doen en ervaren van hands-on tot intens kijken, objecten en middelen, oppervlakkig en diep, enz..
- Doel - motivatie, interesse, plezier, enz...
- Mensen – bezoek met familie, vrienden, community, enz..
- Individualiteit - voorkennis, gender, ervaring, rol, culturele achtergrond, interesse, enz...

¹¹³ Zie onder andere: Claxton, Guy, *Wise Up – Learning to Live the Learning Life*, (Stafford, 2001); Falk, John H., en Dierking, Lynn D., *Learning from Museums - Visitor Experiences and the Making of Meaning*, (AltaMira Press, 2000); Falk, John H., *Identity and the Museum Visitor Experience*, (Left Coast Press, 2009); Hein, George E., *Learning in the Museum*, (London, Routledge, 1998); Hooper-Greenhill, Eilean, 'Education, Postmodernity and the Museum', in Knell, S., Macleod, S., en Watson, S., (Editors.), *Museum Revolutions – How museum change and are changed*, (Routledge, 2007) p. 367-377; Hooper-Greenhill, Eilean, *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*, (Routledge, 2007)

¹¹⁴ http://ceca.icom.museum/_dbase_upl/Kelly%20CECA%202007.pdf (accessed: 27-12-08)

- Product - leeruitkomsten, feiten, ideeën, korte en lange termijn, betekenisgeving, enz....

Om het onderscheid tussen 'education' en 'learning' te duiden haalt Kelly een bezoeker aan die hiernaar gevraagd werd: 'Learning is *you* doing it and education is somebody doing it *to* you.' In het Engels zien we dat het begrip *museum education* (educere = [uit]leiden en drukt te veel een top-down benadering uit) wordt vervangen door het begrip *museum learning*. In onze taal hebben we dan nog een extra probleem. Want ik vermoed dat er in Nederland (juist ook binnen kringen van erfgoedprofessionals) een net zo sterke antipathie bestaat tegen het woord *leren* als tegen de woorden *educatie* of *educatief*. In het Nederlands is het connotatieve verschil tussen 'educatie' en 'leren' niet zo groot. Misschien drukt bij ons de term 'formeel leren' (= schools, gestuurd, harde eindtermen, getoetst, enz...) en 'informeel leren' (= vrij, zelfverkozen, eigen controle, creatief, enz...) het verschil beter uit. Voor vervangende terminologie houd ik me sterk aanbevolen!

Dat begrip 'leren' is in onze taal dus problematisch. Ik wil daarom nu nog een stap dieper ingaan op dat fenomeen en ben schatplichtig aan een inspirerend artikel hierover van Eilean Hooper-Greenhill.¹¹⁵ Daarin stelt zij dat het voor instellingen met diepe wortels in de Verlichting het ook nu nog lastig is om het eigen modernistische paradigma los te laten. Dat modernisme leverde een positivistische empirische kennisleer op die leidde tot een geabstraheerd model van wetenschappelijke logica, gekenmerkt door een lineair opbouwend proces dat inzicht bood door een steeds accurater beschrijving van een ogenschijnlijk objectieve werkelijkheid. Disciplines werden geconstrueerd en 'canons' van objectieve werkelijkheid werden in educatieve systemen gevangen. Musea behoorden tot deze sociale systemen waar zulke waarden werden (en worden) gevormd en overgedragen. Middels 'grote narratieven', met nadruk op wetenschappelijke kennis werd zo het 'zijn' gevormd van de zelfregulerende burger met een vast vertrouwen in vooruitgang door wetenschap en waarheidsvinding. Natuurlijk ging deze subjectieve vaak mannelijke identiteitsvorming voorbij aan de representatie van vrouwen en mensen met andere culturele achtergronden. Een universele verklaring voor de wereld en haar mensheid werd ontmaskerd als een beperkte Eurocentrisch, vak ook weer mannelijke visie. Het eenduidige reductionistische beeld van de 'man' van het humanisme is vandaag de uitgedaagd en goeddeels ontmanteld. Vandaag begrijpen we dat subjectiviteit altijd gelegen is in gender, economische klasse, etniciteit, en seksuele geaardheid. Identiteiten zijn divers en hybride. Het is niet langer nodig om wit, hoog-opgeleid, stedelijk, niet-gehandicapt, Westers en mannelijk te zijn om voor volledig menselijk te worden versleten. Hoewel het gemeengoed om de wereld in geciviliseerd en niet geciviliseerd te delen nog steeds boekdelen spreekt. Maar tegenwoordig (post-Vietnam, post-Chernobyl, post-Gekkekoeienziekte, post-Irak, post-Bankcrisis), erkennen we juist dat wetenschap altijd perspectivisch is. Kennis als een eenduidige goedgekeurde canon is niet langer houdbaar noch is ze wenselijk. Kennis is per definitie perspectivisch: gebonden aan locatie, geschiedenis, cultuur, en gekleurd door familie, samenleving, opvoeding en persoonlijke biografie. Kennis is niet meer louter besloten in boeken die institutioneel gemanaged en gecontroleerd kunnen worden nu het na een paar muisklikken zich aan een ieder openbaart in tekst en (bewegend) beeld op het moment dat het gewenst is. Kennis manifesteert zich in stukjes en beetjes die opnieuw gecombineerd kunnen worden tot betekenissen. Nu 'kennis' de vorm van 'informatie' heeft

¹¹⁵ Eilean Hooper-Greenhill, 'Education, Postmodernity and the Museum', in S. Knell, S. Macleod en S. Watson (Ed.), *Museum Revolutions – How museum change and are changed*, (Routledge, 2007) p. 367-377

gekregen zwerft het via netwerken rond, buiten de controle om van officiële educatieve instanties. In het postmodernisme wordt kennis gezien als fluïde, veranderlijk en instabiel. Daarom zullen we volgens Hooper-Greenhill drie mythen in de postmoderne museumeducatie ter discussie moeten stellen:

- De idee dat er eenduidige kennis is te produceren die universele relevantie heeft,
- De idee dat het individu een gefixeerde en stabiele entiteit zou zijn,
- En de gedachte dat 'leren' een proces is dat bestaat uit het absorberen en vervolgens reproduceren van een vaststaande en 'goedgekeurde' hoeveelheid kennis.

Langzaam maar zeker zien we dan ook een verschuiving in het denken over leren van erfgoed. Nu het 'schoolse' karakter van leren aan het verdwijnen is zie je dat bijvoorbeeld tentoonstellingen minder lineair en behaviouristisch van karakter worden. 'Leren' wordt ook vaker gezien als een identiteitsvormend proces op de lange termijn waarbij een museumbezoek een onderdeel is van de leerketting die het individu zelf rijgt. De discussie over leren is dus complex en wordt bemoeilijkt door de negatieve connotatie die het woord 'leren' bij velen oproept. Er is hier nog veel te winnen.

Bijlage 6

Promotie-onderzoek Léontine Meijer-van Mensch

Onderwerp: De Reinwardt Academie en de ontwikkeling van museologie als wetenschap in Midden-Europa.

Promotor: Prof. Dr Paul Zalewski, Professur für Denkmalkunde

Universiteit: Kulturwissenschaftliche Fakultät, Europa-Universität Viadrina, Frankfurt/Oder

De moderne ontwikkeling van de museologie als wetenschap heeft zich vooral voltrokken in Midden- en Oost-Europa in de tweede helft van de twintigste eeuw. Mede door de oprichting (in 1976) van het ICOM International Committee for Museology (ICOFOM) is deze benadering van museologie bekend geworden in de rest van de wereld. Toevallig is dat ook het jaar waarin de Reinwardt Academie startte met haar eerste cursus. Aanvankelijk was de museologie binnen de Reinwardt Academie sterk op de museologische traditie van Frankrijk (Ecole du Louvre) georiënteerd. De eerste docent museologie (en tevens directeur van de academie), Gilliam Dusée, was een leerling van George-Henri Rivière, het boegbeeld van de Franse museologie. Met de komst van Peter van Mensch als docent museologie (in 1982) verschoof de inhoudelijke oriëntatie naar het gedachtegoed van museologen zoals Zbynek Stransky (Tsjechoslowakije) en Klaus Schreiner (DDR). Meer dan de Franse traditie gaf de Midden-Europese traditie de mogelijkheid om binnen het curriculum theorie en praktijk van het museumwerk te verbinden. Vanuit de ervaringen met haar eigen curriculum-ontwikkeling kon de Reinwardt Academie op haar beurt weer een bijdrage leveren aan de discours in de DDR en Tsjechoslowakije. Het onderzoek concentreert zich op de museologische discours in de DDR vòòr 1989, de wijze waarop deze discours zichtbaar is in de curriculum-ontwikkeling van de Reinwardt Academie, en de wijze waarop binnen de DDR gereflecteerd werd op de gedachtenvorming binnen de academie. Veel teksten die een rol speelden in het onderwijs van de Reinwardt Academie werden in het Duits vertaald en gepubliceerd. Daarnaast was er sprake van studiereizen over en weer. Na 1989 was er in het nieuwe Duitsland voor de DDR museologie geen plek meer. Daarmee raakte een traditie die bepalend was voor de ontwikkeling van de museologie binnen de Reinwardt Academie verloren. Het is interessant dat op dit moment de Reinwardt visie in Duitsland sterk in de aandacht staat, zonder dat men zich bewust is van een verwantschap met de “oude” DDR museologie. Juist nu de generatie van Reinwardt-docenten die mede verantwoordelijk is geweest voor de ontwikkeling van het curriculum in de jaren 80 aan het afscheid nemen is, is het van belang om dit deel van het collectieve geheugen van de academie vast te leggen. Gelijkertijd bestaat er in Duitsland een groeiende belangstelling voor de geschiedenis van de DDR in het algemeen en de geschiedenis van musea in het bijzonder. Tot op heden is er wel aandacht voor de geschiedenis van musea, maar niet voor de geschiedenis van de museologie. Het onderzoek levert daarmee dus niet alleen een bijdrage aan de geschiedenis van de Reinwardt Academie maar ook een bijdrage aan de geschiedenis van musea en museologie in Midden-Europa.